

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ (Καθηγ. Δημ. Γ. Ώραιοπούλου)	241
ΚΑΙ ΙΔΟΥ, ΑΓΓΕΛΟΣ (ποίημα Φ. Ζευγολάτη)	249
Η ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΥ ΑΤΟΜΟΥ, ΓΕΝΙΚΑ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΞΙΚΟΜΑΝΟΥΣ (Έπ. Καθηγ. Άθαν. Β. Άβραμίδη)	250
ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ (Δ. Α. Χριστοφίδη)	254
ΟΙ ΠΙΣΤΟΙ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ (Βασιλ. Κ. Σταθάκη)	259
ΤΟ ΓΛΑΡΑΚΙ (ποίημα Πόπης Μανωλοπούλου)	264
ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΗΜΕΡΑ (Β. Έράστου)	265
ΕΚΕΙ (ποίημα Φιλ. Καπάσογλου)	267
ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ (Ι.Γ.Α.)	268
ΚΑΙΝΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΑ	270

ΕΤΟΣ 51^{ον}

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1988

ΑΡΙΘ. 494

ΔΡΑΧ. 50

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

*Κατάλογος τῶν βιβλίων πὸν ὑπάρχουν σήμερα στὰ γραφεῖα
τῶν «'Ακτίνων»*

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗ- ΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α' 500	Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β' έκδοσις) 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗ- ΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β' 500	ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΜΟΥ 200
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗ- ΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Α' 500	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗ- ΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Β' 500	ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟ- ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 1000	Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑ- ΘΗΤΟΥ 250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω) 800	ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για κορίτσια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω) 800	ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ 250
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ 100	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ 250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ 250	ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΑΡΜΟΝΙΑ 400	Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 300
	ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟ- ΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Τόμος Α'. 800

*Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «'Ακτίνων» πὸν ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν
βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν
στὸ τηλέφωνο τῶν «'Ακτίνων» 32 35 023*

ΑΚΤΙΝΕΣ

Έτος 51ο

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1988

Άρθ. 494

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ(*)

ΟΜΙΛΙΑ ΓΕΝΟΜΕΝΗ ΣΤΟ 14ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ
ΙΑΤΡΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΝ ΜΑΪΟ 1988

Ζούμε σε μιιά εποχή που ή Ιατρική έκανε θαύματα. Άλλά και σε μιιά εποχή κρίσιμη για την ίδια την επιβίωσή της, γιατί, έχοντας μπει στην τεχνολογική εποχή, τείνει να αποβάλει ό,τι της έδινε τó μεγαλείο της: Τόν ανθρωπιστικό χαρακτήρα της. Μπορούμε να διαφυλάξουμε τόν ανθρωπισμό μας χωρίς να παρεμποδίσουμε την πρόοδο; Είναι τó κρίσιμο πρόβλημα που θά αναπτύξω.

Όταν μιλώ για έποχή θαυμάτων κυριολεκτώ. Στην ειδικότητά μου — την νεφρολογία — μπορούμε, σήμερα, να διατηρήσουμε στην ζωή για πολλά

χρόνια άνθρωπους ουσιαστικά νεκρούς, είτε με την κάθαρση — την αίματοκάθαρση ή την περιτοναϊκή κάθαρση — είτε με την μεταμόσχευση. Και οι μεταμοσχεύσεις νεφρών, καρδιάς, ήπατος, πνευμόνων και παγκρέατος άποτελούν ρουτίνα που έρχεται σε πέρας με μεγάλη έπιτυχία.

Σχεδόν σε κάθε κλάδο της Ιατρικής μπορούμε να άπαριθμήσουμε τέτοια θαύματα που μόλις πριν 10 ή 20 χρόνια ούτε και να φανταστούμε ήταν δυνατό.

Σύγχρονες μέθοδοι, όπως ή άξονική τομογραφία και ό πυρηνικός μαγνητι-

(*) Ό Καθηγητής Δημήτριος Γ. Ωραιόπουλος, γεννήθηκε στην Άλεξανδρούπολη τó 1936 και μεγάλωσε στην Άθήνα. Έσπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο Άθηνών και άπεφοίτησε τó 1960. Ειδικεύθηκε στην Παθολογία, στην Νεφρολογία και άνεκνήρυχθη Διδάκτωρ της Ιατρικής τó 1965. Τó 1966, μεταβαίνει στο Belfast και έπιστρέφει τó 1969 με θέμα την νεφρολιθίαση.

Τόν ίδιο χρόνο μεταβαίνει στο Toronto του Καναδά για να έργαστεί στο Toronto Western Hospital και τó Πανεπιστήμιο του Toronto, όπου, άνα-

κηρύσσεται τακτικός Καθηγητής της Παθολογίας τó 1980. Τó πεδίο της έπιστημονικής του δράσεως είναι ή νεφρολογία και ειδικότερα ή περιτοναϊκή διάλυση. Συνέγραψε περισσότερα άπό 200 άρθρα σε έπιστημονικά περιοδικά, ειδικά κεφάλαια σε άρκετά βιβλία και έξέδωσε βιβλίο με τίτλο «Γηριατρική Νεφρολογία».

Έκτός άπό τις καθαρά έπιστημονικές του δραστηριότητες, άσχολείται έντονα με θέματα ανθρωπιστικής Ιατρικής και έκδίδει ειδικό περιοδικό, τó «Humane Medicine», που έχει παγκόσμια κυκλοφορία.

κός συντονισμός μπορούν να μάς δώσουν εικόνες του εσωτερικού του σώματος πολύ καλύτερες και ακριβέστερες από τις εικόνες των ανατομικών μας χαρτών.

Πετύχαμε την ακριβή μέτρηση άπειροελαχίστων ποσοτήτων ορμονών και άλλων ουσιών στο αίμα και στα ούρα.

Η εξωσωματική λιθοθρυσία επιτρέπει την συντριβή των λίθων στους νεφρούς και την χοληδόχο χωρίς να χυθεί έστω και μια σταγόνα αίμα.

Η εισαγωγή των Laser στην όφθαλμολογία και οι πρόοδοι στην έκτομη του υαλοειδούς σώματος, όχι μόνο προλαμβάνουν την τύφλωση αλλά, κι' άκόμα, μπορεί να δώσουν το φως στους τυφλούς.

Η χρήση των εύκαμπτων ενδοσκοπίων μάς δίνει άμεση εικόνα του γαστρεντερικού σωλήνα και των πνευμόνων.

Η γενετική μηχανική στρατολόγησε τους παλιούς μας έχθρους — τα βακτηρίδια — για να εργάζονται προς όφελός μας και να παράγουν πολύτιμες ορμόνες όπως η ινσουλίνη, η αυξητική ορμόνη, η έρυθροποιητίνη, η ίντερλευκίνη, το ίντερφερόν και άλλες με ευεργετικές συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία και δημιούργησε την δυνατότητα για πρόληψη και καλύτερη θεραπεία των διαφόρων νοσημάτων.

Η *in vitro* γονιμοποίηση μπορεί να μάς οδηγήσει στην δημιουργία ζωής έξω από την μήτρα δίνοντας, έτσι, την χαρά στα άγονα ζευγάρια. Γεγονός σημαντικό, αλλά και άμφιλεγόμενο, έφ' όσον την στιγμή που μαθαίνουμε να δημιουργούμε ζωή, την καταστρέφουμε με τις μυριάδες των εκτρώσεων που γίνονται σήμερα.

Διπλασιάσαμε, σχεδόν, την μέση διάρκεια της ανθρώπινης ζωής κατά τα τελευταία 100 χρόνια. Μόλις το 1900, ο μέσος Άμερικανός, έλπιζε να ζήσει 47 χρόνια. Το 1950, η διάρκεια αυτή αυξήθηκε κατά 30 χρόνια, στα όποια προστέθηκαν και άλλα 5 κατά την τελευταία δεκαετία.

Με όλα αυτά τα θαύματα, θα μπο-

ρούσαμε κάπως να επαναλάβουμε τα λόγια του Χριστού: «Σήμερα, οι τυφλοί μπορούν να δουν, οι παράλυτοι να περπατήσουν, οι κουφοί να ακούσουν και οι νεκροί να αναστηθούν και να επιβιώσουν για πολλά χρόνια».

Παρά το γεγονός, όμως, ότι η θεϊκή αυτή δύναμη μάς δίνει την ικανότητα και τις γνώσεις να ανακουφίσουμε και να θεραπεύσουμε πολλές άρρώστιες με χωρίς προηγούμενο τρόπο, δεν διανύουμε ευχάριστη εποχή. "Όπως λέει ο Ντίκενς, «είναι η καλύτερη αλλά και η χειρότερη εποχή». Παρά την συνεχιζόμενη βελτίωση της ανθρώπινης ζωής λόγω της τεχνολογικής πρόοδου, παρατηρείται μια λυπηρή και προϊούσα διάβρωση της παραδοσιακής εικόνας του γιατρού και του επαγγέλματός του. Οι γιατροί σήμερα, αντί να θεωρούνται σαν ανθρώπινοι παραστάτες του πόνου, πιστεύεται ότι είναι εξαιρετικά πεπειραμένοι τεχνολόγοι και αδιάφοροι κάτοχοι και προμηθευτές ψυχρών επιστημονικών γεγονότων.

Το φαινόμενο είναι παγκόσμιο. Σε πρόσφατο κύριο άρθρο του *British Medical Journal* για την μεταβαλλόμενη εικόνα των γιατρών, ο συγγραφέας γράφει ότι, «μερικοί άνθρωποι έφτασαν να πιστεύουν ότι πολλοί γιατροί στις πόλεις αφήνουν τα ίατρεία τους, κλειδώνουν τις πόρτες τους, βάζουν μηχανές να τους αντικαταστήσουν και να άπαντούν στη θέση τους και εξαφανίζονται... οι άρρωστοι και οι συγγενείς τους ένοχλούνται και, καμμιά φορά, θυμώνουν γιατί οι γιατροί όχυρώνονται πίσω από τεχνικά ή ιδρυματικά φράγματα και δεν φροντίζουν πια για τους άρρώστους τους ή τα άτομα αλλά τους βλέπουν σαν άπλες ή ένδιαφέρουσες περιπτώσεις».

Κατά την πρόσφατη άπεργία των γιατρών στο Όντάριο του Καναδά όπου ζώ, άκουγα συχνά τους ανθρώπους να περιγράφουν τους γιατρούς σαν αδιάφορους άρπαγες χρημάτων και, ιδιαίτερα, όταν η άπεργία επέβαλε και το κλείσιμο μερικών τμημάτων έπείγουσας περίθαλψης.

Στις ΗΠΑ, η όργη τῶν ἀρρώστων κατὰ τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος ἐκφράζεται μὲ τὴν ὑψηλὴ συχνότητα τῶν μηνύσεων γιὰ ἰατρικὲς παραλείψεις. Ὁ φόβος τῆς μηνύσεως ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, κάνει τὸν γιατρὸ νὰ βλέπει στὸν κάθε του ἄρρωστο κάποιον πιθανὸ ἐχθρὸ ποὺ θέλει νὰ τὸν καταστρέψει ἐπαγγελματικὰ καὶ οἰκονομικὰ.

Προφανῶς, καὶ σὰν παράξενη παρενέργεια τῶν προόδων τῆς σύγχρονης ἰατρικῆς, ἀντιμετωπίζουμε μιὰ σύγκρουση μεταξὺ τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς κοινωνίας σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐπίπεδα.

Ὁ κόσμος ζητάει σήμερα περισσότερη προσωπικὴ φροντίδα καὶ γιὰ τὴν ἔλλειψή της κατηγορεῖ τοὺς γιατροὺς καὶ τὴν τεχνολογία ἔστω καὶ ἂν παραδέχεται τὴν ἀποτελεσματικότητά καὶ τῶν δύο. Εἶναι παράξενο ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἰδιαίτερη ἀντιτεχνολογικὴ δράση καὶ αὐξοῦσα δυσπιστία γιὰ τοὺς γιατροὺς καὶ τὴν ἰατρικὴ ταυτόχρονα μὲ τὴν ἀσθεστὴ ἀγάπη γιὰ νέα προϊόντα καὶ μεθόδους.

Ἡ πρόοδος ἔκανε τὸν γιατρό, θὰ ἔλεγε κανεὶς, κύριο τῆς ζωῆς καὶ ἐλεγκτὴ τοῦ θανάτου. Μὰ ὁ κόσμος, δὲν ἀνέχεται σήμερα κυρίου, ἔστω καὶ ὅταν πρόκειται γιὰ γιατροὺς, καὶ θέλει νὰ νοιώθει ἀνεξάρτητος. Μὲ διάφορους μηχανισμούς, ἐπιζητεῖ νὰ ἔχει μεγαλύτερη πρόσβαση στὸν κόσμο τοῦ γιατροῦ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὴν σκέψη ὅτι ὁ γιατρὸς εἶναι ἕνας ἀπλὸς ἐπιχειρηματίας.

Σὲ μιὰ προσπάθεια προσαρμογῆς στὸ κοινωνικὸ περιβάλλον καὶ σὲ ἕναν κόσμο ὅπου ἔχουν διαβρωθεῖ βασθεῖα οἱ παραδοσιακὲς μας ἀξίες, ἡ ἰατρικὴ ὑφίσταται σημαντικώτατες μεταβολές. Παρὰ τὸ ὅτι οἱ μεταβολές αὐτὲς εἶναι ἀναπόφευκτες, ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ ἀσχοῦμε κάποιον ἔλεγχο πάντων τους. Πρέπει νὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀγωνιστοῦμε νὰ μὴ γίνῃ ἡ ἰατρικὴ περισσότερο γραφειοκρατικὴ ἢ περισσότερο πολιτικὴ, μιὰ ἰατρικὴ ὅπου ἡ λεπτὴ σχέση γιατροῦ-ἀρρώστου θὰ καταλήξει σὲ μιὰ ἀπρόσωπη σύμβαση μεταξὺ πελάτη καὶ προμηθευτῆ, παραγω-

γοῦ καὶ καταναλωτῆ.

Γιὰ νὰ βροῦμε πῶς θὰ ἀνταποκριθοῦμε στὴν ἀποστολὴ αὐτή, νομίζω ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἀνατρέξουμε σύντομα στὴν διαχρονικὴ ἱστορία τῆς ἰατρικῆς καὶ νὰ ἐξετάσουμε τίς συνθήκες καὶ τοὺς μηχανισμοὺς ποὺ ὀδήγησαν στὴν σημερινὴ κατάσταση.

***

Στις πρωτόγονες κοινωνίες, ὁ μάγος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἀνακουφίσῃ τὸν πόνο τοῦ ἀρρώστου. Ὅσο περισσότερο ἢ πείρα, ἡ ἰατρικὴ φροντίδα ἀνελήφθη ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς πρῶτα, ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους ἔπειτα καί, τέλος, ἀπὸ εἰδικοὺς γιατροὺς, ὅπως ὁ Ἰπποκράτης τῆς Κῶ. Τὴν χρυσὴ ἐκείνη ἐποχὴ ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία συσχετίζοντο στενὰ καὶ οἱ Ἕλληνες γιατροὶ ὀδηγοῦνταν καὶ ἐνθαρρύνονταν νὰ προσηλωθοῦν σὲ δυὸ βασικὲς ἀρχές: Τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν τέχνη τῆς θεραπείας (Φιλοτεχνία) καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο (Φιλανθρωπία). Οἱ ἀρχές αὐτὲς κυριάρχησαν ἐπὶ δύο, σχεδόν, χιλιετηρίδες καὶ προσέδωσαν στὴν ἰατρικὴ καὶ τὸν γιατρὸ τὸν πιὸ οὐσιαστικὸ χαρακτηριστὴρ τῆς ἀποστολῆς τους: Νὰ βοηθοῦν τὸν ἄρρωστο μὲ τίς γνώσεις τους, ἀλλὰ καί, τὸ βασικώτερο, μὲ τὴν ἀνθρώπινη συμπαράστασή τους στὸν πόνο καὶ τὴν δυστυχία.

Κατὰ τὸν 17ο καὶ 18ο αἰῶνα, σημειώθηκαν δυὸ βασικὲς ἐξελίξεις: Ὁ René Laennec, πρῶτα, προσπάθησε νὰ συσχετίσει ἐκεῖνο ποὺ ἔβλεπε στὴν νεκροψία μὲ ἐκεῖνο ποὺ ἔβλεπε στὸν ζῶντα ὄργανισμό. Ἡ κλινικοπαθολογικὴ αὐτὴ συσχέτιση, ἀπετέλεσε ἕνα βασικὸ θεωρητικὸ ἄλλα πρὸς τὰ ἔμπροσ καὶ συμπληρώθηκε, ἀργότερα, μὲ τὴν θεωρία τῆς νόσου σὰν τὸ ἀποτέλεσμα εἰδικῆς καὶ συγκεκριμένης αἰτιολογίας. Ἔτσι, ἀνοίξε ὁ δρόμος γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἐπιστήμης στὰ προβλήματα τῆς ἰατρικῆς, μὲ ἀποτέλεσμα τίς θεαματικὲς ἐπιτυχίες ποὺ ἀπολαμβάνομε σήμερα.

Δεύτερη σημαντικὴ ἐξέλιξη, ἦταν ἡ

καθιέρωση της νοσολογίας, δηλαδή της κατάταξης των νοσημάτων με βάση την παθολογική ανατομία και την παθολογική φυσιολογία και, συνεπώς, ή ανάπτυξη μιάς θεραπευτικής προσρμοσμένης στους ειδικούς μηχανισμούς ή τις ανωμαλίες της συγκεκριμένης άρρώστιας. "Αν κάποιος χαρακτήρας της άρρώστιας δεν περιελαμβάνετο στον όρισμό της, ή θεραπεία απλά παραμελούσε τον χαρακτήρα αυτόν. Η επικέντρωση αυτή στην έπιστήμη της νόσου, συνέβαλε στην έλλειψη κατανόησης για τις πιο προσωπικές και ανθρώπινες — ψυχολογικές ή πνευματικές — πτυχές της άρρώστιας. Και, έφ' όσον, κανείς πια δεν έδινε προσοχή σ' αυτές, ή ίατρική έχασε την ισορροπία της κατά τον 19ο και τις άρχές του 20ου αιώνα.

Νωρίς κατά τον 20ό αιώνα, μπαίνομε στην έποχή της τεχνολογίας και της τρομακτικής αύξησης των γνώσεων. Και, ταυτόχρονα με τὰ θαύματα που έπιτυγχάνονται, μορφοποιούνται και οι θαυμαστοποιοί. Σώματα τεχνικών ειδικών οι σύγχρονοι γιατροί, κατέχουν τὸ έπαγγελματικό μονοπώλιο για τὰ μυστήρια της φυσιολογίας και της βιοχημείας που άποτελούν, σήμερα, την βιο-ιατρική έπιστήμη. Και αυτό άκριβώς είναι εκείνο που τους άπομακρύνει περισσότερο από τον άρρωστο. Περιορίζουν τὸν ρόλο και τὸ πεδίο της δράσης τους άποκλειστικά στις περιοχές όπου έχουν τὸ μονοπώλιο της γνώσης και παύουν νὰ άσχολούνται με τις ψυχολογικές και συναισθηματικές άπόψεις της ανθρώπινης παθολογίας. Άναπτύσσουν άποκλειστικά σωματική θεώρηση της αίτιολογίας και χάνουν έτσι την εύκαιρία για μιά εύρύτερη αντίληψη της που θά τους επέτρεπε νὰ διευρύνουν τις ίδιές τους για τις πραγματικές αίτιες της άρρώστιας και για τὸς πιο κατάλληλους τρόπους της επέμβασής τους.

"Ας πάρουμε για παράδειγμα την περίπτωση του πεπτικού έλκους. "Όταν ή συμπτωματολογία μᾶς οδηγήσει στην ύποψία του έχουμε άπίθανες τε-

χνολογικές ευχέρειες νὰ τὸ διαπιστώσουμε, άπειρία γνώσεων για νὰ τὸ έρμηνεύσουμε φυσιοπαθολογικά και παθολογοανατομικά και πάρα πολλές έναλλακτικές έπιλογές για νὰ τὸ θεραπεύσουμε είτε συντηρητικά είτε χειρουργικά. Μὰ κανείς μας, σχεδόν, δὲν προσέχει τὸ γεγονός ότι τὸ έλκος αυτό παριστᾷ την κραυγή της άγωνίας του ανθρώπου για τις αντίξοες συναισθηματικές ή ψυχολογικές, εργασιακές ή οίκογενειακές συνθήκες που ὀδήγησαν στην δημιουργία του. Αυτές, άκριβώς, για τις ὁποίες, ἴσως, ὁ άρρωστος ζητάει την βοήθειά μας.

"Ένας άλλος παράγων που συνέβαλε στο νὰ φτάσουμε στο σημείο που βρισκόμαστε τώρα, είναι ή μεγάλη επέκταση της γραφειοκρατικής και ιδρυματικής ίατρικής.

Στην γραφειοκρατική ίατρική, ὅπως και σὲ κάθε γραφειοκρατία, ὁ άρρωστος φτάνει στον γιατρό διά μέσου άλλων προσώπων που, έξ αίτίας του τρέχοντος χαρακτήρα της δουλειᾶς τους, πιστεύουν ότι τὸ πρόβλημα του άρρώστου είναι συνηθισμένο και άσήμαντο. "Ο άρρωστος, γι' αυτούς, είναι μιά ἐπι πλέον περίπτωση, ένα ἐπι πλέον δελτίο. Πλήν τούτου, ή γραφειοκρατική ίατρική ενδιαφέρεται, κυρίως, για την διεκπεραίωση της εργασίας και ὄχι για τὸ άτομο που την έκτελει. "Αν δὲν είναι αυτός ὁ γιατρός θά αντικατασταθεῖ από άλλον. Και αυτό είναι ιδιαίτερα συχνὸ στὰ εκπαιδευτικά ιδρύματα ὅπου, λόγω της συχνής έναλλαγής του προσωπικού, ὁ άρρωστος ποτὲ δὲν έχει ένα μόνο γιατρό — τὸν δικό του γιατρό. Δὲν μπορεί νὰ δημιουργηθεῖ καμμιά σταθερή μακροχρόνια σχέση μεταξύ του συγκεκριμένου άρρώστου και του συγκεκριμένου γιατρού. Άποτέλεσμα, τὸ άπρόσωπο των μεγάλων ιδρυμάτων μας με κύρια χαρακτηριστικά ὅτι 1) "Ο άρρωστος ὑποχρεώνεται σὲ μιά κατάσταση έξάρτησης. Δὲν επιτρέπεται νὰ έχει αντίρρηση για τίποτε και πρέπει νὰ περιμένει. Ένώ ὁ δικός μας χρόνος είναι πολὺ σημαντικός, ὁ δικός

του δὲν ἔχει καμμιὰ ἀξία, καὶ 2) Ἡ γραφειοκρατία δὲν παραδέχεται ποτὲ σφάλμα τοῦ προσωπικοῦ της καὶ αἰτιολογεῖ τὸ τυχὸν σφάλμα ἔστω καὶ μὲ ἀνακριβῆ στοιχεῖα.

Ἄλλὰ καὶ ἡ δική μας εὐθύνη δὲν εἶναι ἀμελητέα. Ἐμφυσήσαμε στοὺς ἄρρώστους τὴν ιδέα ὅτι κατέχουμε μαγικὲς καὶ θεϊκὲς δυνάμεις. Σὰν ἀποτέλεσμα τοῦ μύθου αὐτοῦ ὁ σύγχρονος ἄρρωστος περιμένει ἀπὸ τὸν γιατρὸ νὰ κάνει θαύματα ποὺ θὰ ἀνακουφίσουν τὸν πόνο του, θὰ ἐξαφανίσουν ἀμέσως τὴν ἀρρώστια, θὰ τὸν κάνουν νὰ μὴ υποφέρει ἢ, ἀκόμα, θὰ προλάβουν τὸ γῆρας καί, γιατί ὄχι, καὶ τὸν θάνατο. Κι' ὅταν δοῦν ὅτι, στὴν πραγματικότητα, οἱ δυνάμεις μας εἶναι περιορισμένες, εἴτε γίνονται ἐχθρικοὶ πρὸς τὴν ἐπιστήμη εἴτε ἀντικαθιστοῦν τὴν ὀρθόδοξη ἰατρικὴ μὲ κάποια ἀνορθόδοξη. Εἴμαστε μάρτυρες τῆς καταπληκτικῆς ἐπέκτασης τῆς τελευταίας αὐτῆς σήμερα.

Ἔτσι φτάσαμε στὸν κυκεῶνα ὅπου ἔρισκόμαστε τώρα. Ἄν θέλουμε νὰ θυγοῦμε ἀπ' αὐτὸν, ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ ἐπαναφέρουμε τὸν ἀνθρωπισμὸ στὴν ἰατρικὴ καὶ νὰ ἀποκαταστήσουμε τὴν σχέση τοῦ γιατροῦ μὲ τὸν ἄρρωστό του. Πρὶν ἀναπτύξω τὶς προσωπικὲς μου ἀπόψεις γιὰ τὸ πῶς θὰ τὸ καταφέρουμε, θὰ ἤθελα νὰ διασαφηνίσω τί ἐννοῶ μὲ τὶς ἐννοιες αὐτές.

Κατὰ τὸν Κικέρωνα, ἡ λέξη «ἀνθρωπισμὸς» προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ λέξη «παιδεία», ποὺ σημαίνει ἀγωγή καὶ ἐξάσκηση στὶς Καλὰς Τέχνας, τὴν λογοτεχνία, τὴν ἱστορία καὶ τὴν φιλοσοφία. Προτιμῶ τὴν ἐρμηνεία τοῦ *Aulus Gellius*, λογίου τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνα, ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ πραγματικὴ σημασία τοῦ «ἀνθρωπισμοῦ» ἔρῖσκεται στὴν ἐλληνικὴ λέξη «Φιλανθρωπία», ποὺ εἶναι ἓνα εἶδος φιλικοῦ πνεύματος καὶ καλῆς διαθέσεως γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς καμμιὰ διάκριση. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή,

πιστεύω ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ἰατρικὴ δὲν περιλαμβάνει μόνον τὴν ἰατρικὴ ἠθικὴ ποὺ μᾶς βοηθᾷ νὰ χειριστοῦμε τὰ δραματικὰ ἠθικὰ προβλήματα τῆς ἔκτρωσης, τῆς εὐθανασίας καὶ ἐκείνων ποὺ μᾶς δημιούργησε ἡ τεχνολογία, ἀλλὰ, βασικά, τὶς ἠθικὲς ἀπόψεις τῆς καθημερινῆς μας ἐργασίας, ὅπως ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ ταπεινοφροσύνη καί, γενικά, ὁ χειρισμὸς τῶν ἀνθρώπων μὲ σεβασμὸ, λεπτότητα καὶ χάρη.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴ σχέση γιατροῦ-ἀρρώστου, πρόκειται γιὰ μιὰ ἐντονα προσωπικὴ σχέση. Καμμιὰ ἄλλη καθιερωμένη σχέση στὴν κοινωνία δὲν εἶναι τόσο στενὴ καὶ προσωπικὴ. Ὁ ἄρρωστος ἐμπιστεύεται στὸν γιατρὸ τὰ πρὸ ἀπόκρυφα μυστικά του, τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὰ αἰσθηματὰ του ἔστω κι' ἂν μερικὲς φορές ὁ γιατρὸς αὐτὸς τοῦ εἶναι ξένος. Ἐπιτρέπει στὸν γιατρὸ νὰ βάλει τὰ δάχτυλά του μέσα στὸ σῶμα του — κάτι ἀδιανόητο γιὰ ὅποιονδήποτε ἄλλον — καὶ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ τὸν καταταμαχίζει μὲ μαχαίρια καὶ ψαλίδια. Καὶ ὁ μόνος λόγος ποὺ μᾶς συγχωροῦνται αὐτὰ εἶναι ἡ ἐμπιστοσύνη ποὺ ἐμπνέει τὸ ἐπάγγελματὰς μας. Ἡ δημιουργία ἰσχυρῶν δεσμῶν ἐμπιστοσύνης μεταξὺ τοῦ ἀρρώστου καὶ τοῦ γιατροῦ ἀποτελεῖ τὸν βασικὸ χαρακτήρα τῆς σχέσης αὐτῆς.

Ὁ Πλάτων περιγράφει δύο διαφορετικὰ εἶδη σχέσεων γιατροῦ-ἀρρώστου. Τὶς ἰατρικὲς φροντίδες ποὺ παρέχονται στοὺς σκλάβους καὶ ποὺ χαρακτηρίζονται σὰν μηχανικὲς, χωρὶς προηγούμενη συζήτηση καὶ ἄσχετες μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀρρώστου. Ὁ γιατρὸς ποὺ θεραπεύει σκλάβους ποτὲ δὲν συζητᾷ μὲ τὸν ἄρρωστο τὰ παράπονά του, τοῦ δίνει μιὰ ἐμπειρικὴ θεραπεία μὲ τὸν ἄερα τῆς παντογνωσίας καὶ φεύγει βιαστικά γιὰ νὰ δεῖ ἄλλον σκλάβο. Εἶναι ἀξιοπαρατήρητο πόσο συμπίπτει στὴν περίπτωση αὐτῆ μὲ τὴν σημερινὴ κατάσταση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὑπάρχει ὁ γιατρὸς τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου. Αὐτὸς, ἀντιμετωπίζει τὸν ἄρρωστο ἐξετάζοντας

με μεγάλη προσοχή τὰ γεγονότα και ἀποκτώντας έτσι την έμπιστοσύνη του ίδιου και της οικογένειάς του. Μαθαίνει από τί πραγματικά υποφέρει ο άρρωστος και τόν βοηθάει με όλες του τις δυνάμεις. Προσπαθεί να αποκτήσει την συνεργασία του άρρώστου για την θεραπεία, πείθοντάς τον ότι μόνο όταν συμβιβαστεί με τόν νόνο θα μπορέσει, με τὰ κατάλληλα φάρμακα, να επανακτήσει την υγεία του. Βλέπουμε ότι στη θάση τών ενεργειών αυτών, βρίσκεται ή έννοια του έλευθέρου ανθρώπου.

Σύμφωνα με την λογική, τόν «λόγο», ο κάθε άνθρωπος είναι ένα άτομο διαφορετικό από τὰ άλλα. Ένα ξεχωρο άτομο, που έχει την ικανότητα να σχηματίζει ιδέες από τις σκέψεις τών άλλων, να τις εξετάζει με κριτικό πνεύμα, να συνάγει συμπεράσματα και στη συνέχεια να ενεργεί. Η διεργασία αυτή απαιτεί έλευθερία έπιλογής. Και ή έλευθερία αυτή παριστὰ την βασική ιδιότητα της προσωπικότητας του ατόμου. Η άρρώστια αποτελεί σοβαρή προσβολή στην έκφραση της προσωπικότητας γιατί περιορίζει την έλευθερία της να κάνει έπιλογές. Ο άρρωστος χάνει την έλευθερία να παίρνει αποφάσεις, παύει να είναι ολοκληρωμένος και κραυγάζει για βοήθεια να θεραπευτεί και να ολοκληρωθεί ξανά. Θέλει να ξαναγίνει έλεύθερος για να κάνει τις έπιλογές του και να ζήσει τó είδος της ζωής που θέλει αυτός.

Άλλά για να πετύχει αυτή ή έπανοκλήρωση του άρρώστου πρέπει να προηγηθεί απαραίτητα ή δημιουργία της σχέσης του γιατρού με τόν άρρωστό του. Σ' ένα πρόσφατο άρθρο που δημοσιεύθηκε στο *Annals of Internal Medicine* τόν Ιανουάριο του 1988, για τó τί κάνει θεραπευτική την σχέση γιατρού-άρρώστου, οι Schuman και Mathew λένε ότι αν ένας γιατρός συνδεθεί βαθιά με τόν άρρωστό του, θα οδηγηθεί σε πλήρη γνώση τών συναισθημάτων του άρρώστου και θα αναπτυχτούν αμοιβαίοι δεσμοί που θα τόν κάνουν να μπει στην ζωή του και να

τόν αγαπήσει. Η έλλειψη της σύνδεσης αυτής δημιουργεί στόν άρρωστο τó αίσθημα της απομόνωσης, ενώ ή έπιτυχημένη σχέση του με τó γιατρό μειώνει τó αίσθημα αυτό και τόν απαλλάσσει από την άπελπισία. Η βαθιά διαπροσωπική σύνδεση του άρρώστου με τó γιατρό είναι παρήγορη και θεραπευτική.

Έκείνο που έχει ενδιαφέρον στο άρθρο τών Schuman και Mathew είναι ότι, κατ' αυτούς, ή σχέση γιατρού-άρρώστου ωφελεί έξ ίσου και τόν γιατρό που, επίσης, έχει ανάγκη για σύνδεση και κατανόηση. Όπως λένε, μάς δόθηκε τó προνόμιο να βλέπουμε όλα τὰ είδη της ανθρώπινης έμπειρίας που, αν τὰ κατανοούσαμε, ίσως θα μάς βοηθούσε στην προσωπική μας ανάπτυξη. Οι άρρωστοι δίνουν έννοια και σημασία στην ζωή μας και μάς τονώνουν, όταν βλέπουμε ότι οι προσπάθειές μας βελτιώνουν τις προσωπικές τους αξίες σε στιγμές που νοιώθουν απομονωμένοι και άχρηστοι. Από την άποψη αυτή, μάς προσφέρουν την ευκαιρία να διαπιστώσουμε ότι κάναμε μιá συμβολή, αφιερώνοντας τόν έαυτό μας σε κάτι πέρα από μάς. Είναι περίεργο, αλλά και γεγονός ότι θεραπευόμαστε την ώρα που θεραπεύουμε.

Η αποκατάσταση αυτή της θεραπευτικής σχέσης αποτελεί θεμελιώδη άποστολή, έξ ίσου σημαντική με την κλινική διάγνωση και την σύγχρονη βιο-τεχνική θεραπεία. Και έχουμε καθήκον να συμπλησιάσουμε την τεχνολογία με τόν ανθρωπισμό. Γιατί, πιστεύω άπόλυτα, ότι ή παροχή της τεχνολογικής Ιατρικής δέν αποκλείει καθόλου την άσκηση της ανθρωπιστικής Ιατρικής.

Δέν πιστεύω ότι, περιορίζοντας την τεχνολογία και την έπιστήμη, θα αντιμετωπίσουμε τὰ σημερινά μειονεκτήματα της Ιατρικής. Βρισκόμαστε ήδη στην τεχνολογική εποχή. Οι έρευνες πρέπει να συνεχιστούν και για κανένα λόγο δέν μπορούμε να περιορίσουμε την επέκταση της Ιατρικής γνώσης. Άπλά, ή Ιατρική πρέπει να

μετατοπιστεί από την αποκλειστική επικέντρωση στην σωματική νόσο προς την φροντίδα για τον άρρωστο. "Αν θυμηθούν οι γιατροί ότι πρωταρχικός τους σκοπός είναι η επιτυχία του εμπλουτισμού της ανθρώπινης ζωής, δεν θα δυσκολευτούν να αντιμετωπίσουν την πρόκληση της τεχνολογικής εποχής.

Πρέπει να θυμούμαστε ότι όταν εστιάζομαστε στενά και αποκλειστικά στις σωματικές απόψεις της ιατρικής ελαττώνουμε σοβαρά την αποτελεσματικότητά μας. Η άρνησή μας να προσέξουμε τις υποκειμενικές απόψεις της άρρώστιας φαίνεται ότι αποτελεί το βασικό εμπόδιο να στεκόμαστε στο πλευρό του άρρώστου και να καταλάβουμε πόσο υποφέρει.

Πρέπει να μάθουμε να ακούμε τον άρρωστο και να βρούμε ποιά πράγματα έχουν σημασία γι' αυτόν. Είναι καταπληκτικό πόσα πράγματα μπορούμε να μάθουμε, έστω και μετά σύντομη συζήτηση, αν τον προσέξουμε. Ο Pellegrino, που άσκει την τέχνη αυτή για πολλά χρόνια, ακούει συνταρακτικά πράγματα: «Ακούστε με, ακούστε από τί υποφέρω. Δεν είμαι ένας κάποιος άρρωστος. Είμαι αυτός, ο συγκεκριμένος άρρωστος. Δεν μπορείτε να με κάνετε καλά αν δεν καταλάβετε την άρρώστια μου. Και μόνο εγώ μπορώ να σας πω την εμπειρία μου γι' αυτήν. Παρακαλώ καταλάβετε ότι έχει βλαφτεί και τρωθεί ή προσωπικότητά μου και ότι γι' αυτό βρίσκομαι μπροστά σας. Για να με θεραπεύσετε, πρέπει, κυρίως, να βοηθήσετε την προσωπικότητά μου να ξαναβρεί την ελευθερία του αυτοκαθορισμού της που χάθηκε από την άρρώστια. Η σχέση μου είναι σχέση ανισότητας, όπου σεις, ο θεραπευτής, έχετε όλη την δύναμη και εγώ, ο άρρωστος, είμαι έντελως αδύνατος. Παρακαλώ, ελαττώστε την ανισότητα αυτή, βοηθώντας με να μάθω τί δεν πάει καλά με μένα, πόσο σοβαρό είναι, τί σκοπεύετε να κάνετε, ποιές λύσεις έχω. Θέλω να ξέρω αν η θεραπεία σας είναι ή κατάλληλη για

μένα. Παρακαλώ λυπηθείτε με και νοιώστε κάτι από κείνα που υποφέρω. Πιστεύω ότι έτσι, θα κάνετε καλύτερα και την διάγνωση και την θεραπεία και την πρόγνωση».

Το θέμα δεν είναι να αναπτύξουμε σχέσεις με τον άρρωστο μόνο για παραπέρα αποτελεσματική θεραπεία. Πρόκειται, κυρίως, για το αν θα μπορέσουμε να κάνουμε τον άρρωστο να νοιώθει ότι λαμβάνεται υπ' όψη σαν άτομο. Να του λέμε την αλήθεια, να του αποκαλύπτουμε ειλικρινά τα γεγονότα και να του υποδεικνύουμε έντιμα τις εναλλακτικές λύσεις που έχει. Να κάνουμε τη δουλειά μας περισσότερο ανθρώπινη. Να ενδιαφερόμαστε περισσότερο για την ποιότητα και όχι για την ποσότητα της ζωής που θα εξασφαλίσουμε στον άρρωστό μας.

Και, πάνω απ' όλα, να προσπαθούμε να βρούμε από τί, πραγματικά, υποφέρει ο άρρωστος μας, γιατί δεν είναι, πάντοτε και κυρίως, η άρρώστια που τον κάνει να υποφέρει.

Μά, αδιάφορο από το πόση επιτυχία θα έχουμε στην βελτίωση του έαυτού μας, δεν θα μπορέσουμε να αλλάξουμε την πορεία της ιατρικής αν δεν επικεντρώσουμε τις προσπάθειές μας στο να έμφυσήσουμε τις αρχές αυτές στην καινούργια γενιά των γιατρών.

Χρειαζόμαστε μια καινούργια γενιά που θα βλέπει την ιατρική αιτιολογία με κάποια πραγματική φιλοσοφική διάθεση και θα είναι έτοιμη να προάγει την υγεία και να αντιμετωπίζει την άρρώστια παίρνοντας υπ' όψη της όλους τους σχετικούς παράγοντες, συνθήκες και καταστάσεις που συμβάλλουν σ' αυτήν και να μη περιορίζεται στον απλό χειρισμό των σωματικών παραγόντων. "Έτσι θα τους προετοιμάσουμε για μια σταδιοδρομία αφιερωμένη στην υπηρεσία του άρρώστου. ...

Νομίζω, ότι οι περισσότεροι νέοι που θέλουν να σπουδάσουν ιατρική σέβονται, και έμφυτα αλλά και εξ άγωγής, τον ανθρωπισμό και την προσωπικότητα του ανθρώπου. Ο σπόρος αυτός

πρέπει να καλλιεργηθεί έντονα και να μη άφθεθεί να άποξηραηθεί.

Τά μαθήματα ήθικής που προτάθη- καν από μερικούς δέν φτάνουν. Τό πρόβλημά μας δέν είναι ή διδασκα- λία του άνθρωπισμού, άλλ' ή άποφυ- γή της άπευαισθητοποίησης του ήδη εύάισθητου για τόν άνθρωπισμό φοι- τητή. Καί πιστεύω, ότι αυτό άποτελεί τό κριτικό σημείο.

Πρέπει να τους διδάξουμε ότι ή ά- σκηση τής Ιατρικής είναι Ισόθια διερ- γασία μάθησης, διδασκαλίας, προσ- φοράς και πρόσληψης γνώσεων, θεω- ριών και πεποιθήσεων. "Έτσι, ό άνθρω- πισμός θά τροφοδοτείται συνεχώς, θά προστατεύεται από έπιθέσεις, θά καλ- λιεργείται και θά παρακολουθείται με τελικό άποτέλεσμα να ξαναπάρει ή Ιατρική τήν τιμητική της θέση.

Ταυτόχρονα, ή διδασκαλία τών έπι- στημονικών γνώσεων δέν πρέπει να περιοριστεί καθόλου. Γιατί, άν δέν συν- δυάσουμε τά στοιχεία του έπιστήμονος γιατρού με τά στοιχεία του άνθρωπι- σμού, θά φθάσουμε στην τραγική κα- τάσταση να εκπαιδεύουμε δυό είδη γιατρών. Τόν ψυχρό γιατρό έπιστήμο- να από τήν μία και από τήν άλλη τόν δυτικοποιημένο γυμνόποδα γιατρό τής Κίνας. Πρόκειται για μία τρομερή Ι- δέα, έφ' όσον, έτσι, ένω θά ένθαρρύ- νομε τόν έπιστήμονα να άπομακρυν- θεί άκόμα περισσότερο από τόν άνθρω- πο και να κρυφτεί στα έργαστήρια ή πίσω από μόνιτορς και τεχνολογικά κατασκευάσματα, οι άλλοι θά παρα- μένουν για πάντα μακριά, άπληροφό- ρητοι για τήν ίδια τους τήν άγνοια και θά άποτελούν κίνδυνο για τήν ζωή τών άρρώστων τους.

Τό νέο πρόγραμμα τής Ιατρικής σχολής του Harvard που προσπαθεί να διδάξει τήν άνθρώπινη έπαφή και ή δημιουργία τμημάτων Ιατρικής ήθικής σε πολλές Ιατρικές σχολές όπου συν- εργάζονται γιατροί, φιλόσοφοι και νο- μικοί σημαίνει ότι άρχισε ή διεργα- σία τής άλλαγής. Καί με πολλή εύ- χαρίστηση πληροφορούμαι ότι και στη

χώρα μας συνεστήθη έπιστημονική έ- ταιρεία Ιατρικής ήθικής με παρόμοι- ους σκοπούς και σύνθεση. Έλπίζω, ότι και τό περιοδικό «*Humane Medicine*» που έκδίδω, θά λειτουργήσει διεθνώς σαν βήμα για άνταλλαγή Ιδεών και άπόψεων για τό πώς θά φέρουμε τήν άλλαγή και τήν συμφιλίωση μεταξύ άνθρωπισμού και τεχνολογίας.

❖ ❖ ❖

Πιστεύω άπόλυτα ότι ή μεταβολή στις άξίες και τις πεποιθήσεις μας που ήδη άρχισε θά συνεχιστεί μέχρι να μάς ξαναφέρει τήν Ισορροπία στην ά- σκηση τής Ιατρικής. Ό ρυθμός τής με- ταβολής αυτής θά έξαρτηθεί από τό κατά πόσο ό καθένας μας μπορεί και θέλει να μεταβάλλει και να βελτιώσει τόν έαυτό του.

Και πλέον, πρέπει να έπανασυνδέ- σουμε τις σχέσεις μας με τόν άρρωστο. Καί για να τό πετύχουμε, πρέπει να ξέρουμε ότι, όπως και σε κάθε δια- προσωπική σχέση, ή σχέση μας με τόν άρρωστο δέν μπορεί να άποδώσει καρ- πούς άν δέν διαποτίζεται ά π ό ά- γ ά π η. Καί ή άγάπη δέν είναι ά- πλή λεκτική έκφραση. Για να παραφρά- σω τόν 'Απόστολο Παύλο, άγάπη ση- μαίνει ύπομονή, φιλικότητα, καλωσύ- νη, ταπεινοφροσύνη και τρυφερότητα. Σύμφωνα με τόν 'Ιπποκράτη, δέν μπο- ρεί να ύπάρχει άγάπη για τήν Ιατρική άν δέν ύπάρχει άγάπη για τόν άνθρω- πο. Καί, ως μη ξεχνάμε ότι όταν άγα- πάμε έναν άνθρωπο δέν κάνουμε χάρη σ' αυτόν. Προσφέρουμε σπουδαία χάρη στόν έαυτό μας και συμβάλλουμε στην προσωπική μας ανάπτυξη.

ΔΗΜ. Γ. ΩΡΑΙΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητής Παθολογίας στο Πανεπιστή- μιο του Toronto - Καναδά

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Για πολλές άπ' αυτές τις Ιδέες έλαβα ύπ' όψιν τό βιβλίο «Μεταβαλλόμενες ά- ξίες στην 'Ιατρική», έκδ. E. J. C a s- s e l l και M. S i e g l e r.

"Άλλα άρθρα που 'χω συμβουλευθεί:

A. L. S c h u m a n και D. A. M a t t h e w s: Τί είναι αυτό που κάνει θεραπευτική τη σχέση του ασθενούς και του Ιατρού; Έρευνώντας τη διάσταση των σχέσεων κατά την παροχή Ιατρικής φροντίδος Ann Intern Med 1988, 108, 125.

E. J. C a s s e l l: 'Η φύση του πόνου και οι στόχοι της 'Ιατρικής. New Engl J Med. 1982, 306, 639.

D. W. L e g l e r: Σχέσεις: Φροντίζοντας τον κήπο μιας κοινωνίας ύψηλης τεχνολογίας. J Am Coll Dent 1987, 54, 4.

Τῆς Ἑκδόσεως: 'Η μεταβαλλόμενη εικόνα των Ιατρών. Br Med J 1984, 289.

J. G. A l i v i s a t o s: Συνδυασμός «έπιστημονικής» και ανθρωπιστικής 'Ιατρικής. 'Ο ρόλος της εκπαίδευσέως του

ασθενούς. Medicographia 1987, 9, 1.

J. B. Y o u n g: Μεταμόσχευση καρδιάς: —'Η τεχνολογία πρόκληση για την ανθρωπιστική 'Ιατρική. The Pharos 1987, (Vol Summer 87), page 1.

R. M a t z: 'Ανθρωπισμός στην 'Ιατρική. Hospital Practice 1987, 22, 37.

A. L a z a r e: Συστολή και ταπεινώση στην αντιμετώπιση του ασθενούς. Arch Intern Med 1987, 147, 1653.

S. N o r d l i c h t: 'Ανθρωπισμός και Ιατρικά ήθη σε μιὰ τεχνολογική εποχή. NY State J Med 1987, 427.

M. B a l y: Μὲ βάση την εμπιστοσύνη. Nursing Mirror 1983, 156, 31.

J. K. I g l e h a r t: 'Ιατροί και Κοινωνία. Αναθεωρώντας τη συμφωνία. Health Management Forum 1987, 8, 4.

ΚΑΙ ΙΔΟΥ, ΑΓΓΕΛΟΣ

Ἦρθαν οἱ ἄγγελοι
ἀπὸ πολὺ μακρὰ
καὶ μοῦ κρατῆσαν συντροφία
καὶ πάλι,
στὸ κάλεσμά μου σπεύσανε
κι ἐνίσχυσαν τὸ πνεῦμα μου
καὶ γλύκαναν τὶς πίκρες μου
Ἦρθαν σιμὰ
στοῦ πόνου μου τὸ πικροπροσκεφάλι.

Φ. ΖΕΥΓΟΛΑΤΗΣ

Η ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΟΥ ΑΤΟΜΟΥ, ΓΕΝΙΚΑ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΞΙΚΟΜΑΝΟΥΣ

Η Ιατρική έπιστήμη βλέπει τόν εξαρτημένο από τοξικές ουσίες άνθρωπο ως άρρωστο και ως άρρωστο τόν αντιμετώπιζει.

Η αντιμετώπιση τέτοιων ατόμων παρουσιάζει πάμπολλες πλευρές και σωρεία προβλημάτων, θά πρέπει δέ νά εξετασθεί η αντιμετώπισή τους ανάλογα μέ τήν προσωπικότητα του καθενός και τήν κατάσταση που έχει δημιουργηθεί από τήν συγκεκριμένη ναρκοτική ουσία.

Η θεραπευτική αντιμετώπιση περιλαμβάνει:

1. Τήν αντιμετώπιση του στερητικού συνδρόμου.
2. Τή σωματική απέξαρτηση και τόν ψυχολογικό άπεθισμό, για τόν όποιο απαιτείται μακροχρόνια προσπάθεια.
3. Τήν αναδόμηση ενός πολύπλευρα ψυχιατρικώς πάσχοντος ατόμου μέ τεράστια κενά στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, για νά μπορέσει κάποτε νά προκύψει ένας ώριμος και σύμφωνα μέ τήν ηλικία του άνθρωπος, ικανός νά αντιμετώπιζει τή ζωή, κατάματα. Πολύ περισσότερο όταν, στο μέγιστο ποσοστό, πρόκειται για άτομα μέ τή νοσηρότητα της φιλοσοφίας «της φυγής και του περιθωρίου» ή της «μεγάλης άρνησης», της φυγής από τήν «άνεπιθύμητη καταναλωτική κοινωνία», της «άμφισβήτησης» των πάντων και κάθε παραδεδεγμένης τάξεως.
4. Τήν προσαρμογή σε μιά κοινωνία τήν όποια προκαταβολικά έχουν άπορριψει.
5. Τήν άποδοχή έκ μέρους της κοινωνίας αυτής, των τέτοιων ανθρώπων μέχρι του σημείου: νά γίνουν οί φίλοι των παιδιών μας, νά τούς μπάσουμε στο

σπίτι μας, ή στις δουλειές μας, νά γίνουν ο άνδρας της κόρης μας ή η γυναίκα του γιου μας, που θά είναι ικανοί νά κάνουν γερά παιδιά και σωστούς πολίτες της κοινωνίας, αυτής της κοινωνίας στην όποια ζούμε.

Όλα αυτά δέν είναι καθόλου άπλά πράγματα και, τουλάχιστον για τήν ώρα, μοιάζουν μέ ένα άπιαστο όνειρο.

Η κατάσταση στην πατρίδα μας σήμερα.

Τά υπάρχοντα δεδομένα για τή θεραπευτική αντιμετώπιση, τις μεθόδους και τά αποτελέσματα στην πατρίδα μας δέν επιτρέπουν αισιοδοξία. Η άπλή μάλιστα παράθεση αριθμών είναι άμείλικτη!

Για τήν απέξαρτηση στη Νταού Πεντέλης και μέ τήν προύπόθεση ότι θά υπάρχει πληρότητα 100% μπορούν νά εξυπηρετηθούν 200 άτομα τό χρόνο. Όπότε, για νά περάσουν οί τοξικομανείς του τόπου μας από μία φορά, εάν επικρατήσει η άποψη του Συνδέσμου Άποκαταστάσεως Τοξικομανών για υποχρεωτική άποτοξίνωση, θά έχρειάζοντο 70.000: 200 ίσον 350 χρόνια ή θά έπρεπε νά είχαμε 350 ιδρύματα σαν της Νταού Πεντέλης. Η έπιτυχία όμως εκεί δέν ξεπερνά τό 5%, όπότε τό πρόβλημα γίνεται 20/πλάσιο. Είναι δέ γεγονός ότι τά άτομα δέν άντέχουν τό εφαρμοζόμενο «ξηρό» ή «στεγνό σύστημα» αντιμετώπισεως του στερητικού συνδρόμου και της απέξαρτήσεως, και φεύγουν.

Άντίστοιχα, για τήν «Ίθάκη», θά έχρειάζοντο 70.000: 20 ίσον... 3.500 χρόνια σε λίστα άναμονής, ή 3.500 «Ίθάκες», άφου ή μοναδική υπάρχουσα διαθέτει 40 θέσεις και ή εκεί παραμονή υπολογίζεται, κατά μέσο όρο, σε δύο χρόνια.

Κατά την Πανελλήνια Συνδιάσκεψη κατά τών Ναρκωτικών, (άπό 7-8.5.1988 στην Αθήνα), ανακοινώθηκαν αποτελέσματα σύμφωνα με στοιχεία που δόθηκαν άπό τόν μέχρι πρό τινος Διευθυντή τής «Ίθάκης» στη Σίνδο. Δηλαδή, άπό τούς 70.000 τοξικομανείς — όπως αυτοί ύπολογίζονται κατά τούς μετριοτέρους ύπολογισμούς, ένω κατά τόν Πρόεδρο τής ΕΣΗΕΑ, «κατά άσφαλείς δημοσιογραφικές πληροφορίες» αυτοί άνέρχονται στο τετραπλάσιο — προσήλθαν έθελοντικά στα Κέντρα Ένημερώσεως και τής «Ίθάκης» στη Σίνδο 2.300 άτομα, δηλαδή τό 1,7% τών τοξικομανών τής χώρας. Άπό αυτούς δέχθηκαν να ύποβληθούν στο θεραπευτικό πρόγραμμα οί 180, δηλαδή τό 0,25%, και «άποκαταστάθηκαν» οί 40, δηλαδή τό 0,05% ή τό μισό τοίς χιλίοις άπό αυτούς. Έπομένως τό 98,30% άπό τό σύνολο τών τοξικομανών στην πατρίδα μας ουδεμία έπαφή απέκτησε προς τά Κέντρα αυτά και αυτό είναι που έχει μεγάλη σημασία.

Στην πατρίδα μας, πάντως, για τή σωματική απέξάρτηση εφαρμόζεται στη Νταού Πεντέλης τό «ξηρό» ή «στεγνό» σύστημα, δηλαδή, τής στερήσεως κάθε είδους τοξικής ούσιας, χωρίς ύποκατάστατα. Η άναφερομένη έπιτυχία του συστήματος είναι πολύ μικρή, ένω σ' άλλες χώρες, με έπιλογή τής ένδεικνυόμενης για κάθε περίπτωση ως καταλληλοτέρας μεθόδου και τακτικής (χωρίς τούς περιορισμούς τούς όποιους εισάγει ή παράγραφος 2 του άρθρου 7 του Ν. 1729/87), ίσως και λόγω μεγαλύτερας πείρας, τά ποσοστά έπιτυχίας είναι σημαντικώς ύψηλότερα.

Η ψυχολογική απέξάρτηση ή όποια συντελείται στην «Ίθάκη» τής Σίνδου, απέδωσε μάλλον πενιχρά άποτελέσματα, ένω με τόσες και τόσες έλπίδες είχε χαιρετισθεί ή έναρξη τής λειτουργίας τής.

Όταν δέ γίνεται λόγος για τήν «κοινωνική επανένταξη» είναι προφανές πλέον ότι έκλαμβάνεται τό έπιθυμητό ως συντελεσθέν και πραγματικό γεγονός.

Γιά όλους αυτούς τούς λόγους, και για να μη έπιχαίρουν όλοι εκείνοι οί όποιοί έχουν συμφέρον να άποτύχει ή

Νταού Πεντέλης και ή «Ίθάκη», και για να μη άπογοητεύονται όλοι εκείνοι που στήριξαν τις έλπίδες τούς σ' αυτές για να γλυτώσουν άπό τήν «κατάρρα» τών ναρκωτικών, προκύπτει άμεση άνάγκη όχι άπλώς να αύξηθούν σε αριθμό τά τέτοια Κέντρα, αλλά και να καταστούν άποτελεσματικότερα.

Καιρός λοιπόν να γίνει μια γενική αναθεώρηση τών εφαρμοζόμενων θεραπευτικών προγραμμάτων και να ισχύσουν εκείνα τά όποια ύπαγορεύει ή Ιατρική έπιστήμη με εύρύτητα πνεύματος και έλευθερία του γιατρού — σύμφωνα με τις γνώσεις του και τήν πείρα του — ώστε να έπιλέγει τήν θεραπευτική τακτική και τήν μεθοδολογία στη χρήση τών θεραπευτικών μέσων, τήν όποία ύπαγορεύουν τά έπιστημονικά δεδομένα, όπως άλλωστε ισχύει και για κάθε άλλη άρρώστεια.

Πώς έχει τό πρόβλημα σήμερα.

Κατά τήν τελευταία δεκαετία πολλές άπό τις άπόψεις, σχετικά με τήν άφαίρεση ή στέρηση τών ναρκωτικών ούσιών, έχουν τροποποιηθεί. Δέν μένουν προσκεκολλημένοι πλέον οί κλινικοί Ιατροί στην άποψη ότι ή στέρηση τής ούσίας θά πρέπει να άποτελεί τήν πρώτη ενέργεια προς θεραπευτική αντιμετώπιση τών εξαρτημένων άτομων σ' ένα έλεγχόμενο, έλεύθερο φαρμακευτικών ούσιών περιβάλλον. Υπάρχει πλέον στην Ιατρική βιβλιογραφία ιδιαίτερο κεφάλαιο θεραπευτικής αντιμετώπισεως τής εξαρτήσεως άπό τοξικές ούσιες, τόσο για τό σύνδρομο στερήσεως όσο και για τήν απέξάρτηση άπό τήν κάθε μία ούσία ξεχωριστά και με ύποκατάστατα, με διάφορα θεραπευτικά σχήματα και συνδυασμούς ώστε να άπορεί κανείς όταν όλα αυτά άπαγορεύονται στην πατρίδα μας διά νόμο, με μια διάταξη ή όποια διεκδικεί, πράγματι, παγκόσμια πρωτοτυπία (ή παράγρ. 2 του άρθρου 7 του Ν. 1729/87).

Σέ ύγιείς κατά τά άλλα εξαρτημένους άπό τά ναρκωτικά, άκόμη και ή άπότομη στέρηση τής ούσιας σπανίως

είναι θανατηφόρα. Παρά ταύτα, μιὰ τέτοια θεραπευτική αντιμετώπιση σπαικώς είναι δικαιολογημένη από Ιατρική, ήθικης ή νομικής άπόψεως όταν α) υπάρχει τὸ τρομερὸ σύνδρομο στερήσεως σὲ περιπτώσεις μεγάλου βαθμοῦ έξαρτήσεως από τὰ όπιούχα, όταν β) ή άπότομη διακοπή τῶν γενικῶν κατασταλτικῶν τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος τὰ όποία έλαμβάνοντο σὲ μεγάλες δόσεις και ἐπὶ μακρὸ χρονικὸ διάστημα, μπορεί νὰ άποθεῖ θανατηφόρα ή όταν γ) τὸ τρομῶδες παραλήρημα από τὴν άπότομη διακοπή τοῦ οἰνοπνεύματος ἐνέχει κάποιον κίνδυνο θανατηφόρας ἐκθάσεως. Στους άρρώστους όπως είναι εύρύτατα παραδεκτὸ πλέον θὰ πρέπει νὰ χορηγοῦνται έπαρκείς ποσότητες όποιασδήποτε οἰσίας είναι άναγκαία για τὴν καταστολή θαρέως συνδρόμου στερήσεως τῆς όποιας, άκολουθως, οἱ δόσεις θὰ μειώνονται βαθμιαίως, στὰ πλαίσια τοῦ έπιλεγομένου ως τοῦ καταλληλοτέρου για τὴν κάθε συγκεκριμένη περίπτωση προγράμματος.

Για όλες σχεδόν τις ναρκωτικές οἰσίες υπάρχουν πλέον τὰ κατάλληλα υποκατάστατα με τὰ όποια, κατά τὴν άπεξάρτηση, τὰ συμπτώματα τῆς άφαιρέσεως τῶν ναρκωτικῶν οἰσιῶν είναι ύποφερτὰ και γίνονται καλύτερα άνεκτά, π.χ. για τὰ κατευναστικά τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος χρησιμοποιούνται ή πεντοθαριθιτάλη κατά κύριο λόγο, ή οἱ βενζοδιαζεπίνες, και για τὴν άπεξάρτηση από τὸ οἰνόπνευμα ή πεντοθαριθιτάλη και κυριότερα οἱ βενζοδιαζεπίνες οἱ όποιες ύπέχουν θέση άνάλογη ἐκείνης τῆς μεθαδόνης στὴν αντιμετώπιση τῆς σωματικῆς έξαρτήσεως στὰ όπιούχα.

Ἡ χρήση τῆς μεθαδόνης δὲν θὰ έπρεπε νὰ συγγέεται με τὴν Βρετανική τακτική χορηγήσεως ήρωῆς με συνταγή, για προσωπική χρήση, πρὸς αντιμετώπιση τῶν συνεπειῶν τῆς τοξικομανίας.

Ἡ τέτοια τακτική έχει άποτύχει και ή χορήγηση ήρωῆς με συνταγή περιορίζεται πλέον στὰ έξωτερικά Ιατρεία από ειδικούς οἱ όποιοι όλο και περισσότερο προτιμοῦν νὰ χορηγοῦν τὴν μεθαδόνη

άπό τὸ στόμα αντί για τὴν ἐνέσιμη ήρωῆνη.

Ἡ ύπαρξη πάντως τῶν τέτοιων έξωτερικῶν Ιατρείων δὲν έμπόδισε καθόλου τὴν ανάπτυξη τῆς παρανόμου διακινήσεως τῆς ήρωῆνης, τόσο μεταξύ ἐκείνων ποῦ δὲν πᾶνε στὰ τέτοια έξωτερικά Ιατρεία όσο και ἐκείνων οἱ όποιοι νομίζουν ότι ἐκεῖ δὲν τοὺς προσφέρουν τις δόσεις ποῦ αὐτοῖ αἰσθάνονται ότι έχουν άνάγκη. Ἡ τέτοια τακτική τῆς δωρεάν χορηγήσεως ήρωῆς είχε και ως συνέπεια πολλοὶ νὰ αυξήσουν γρηγορότερα τις δόσεις όταν με τὰ χρήματα ποῦ διέθεταν άγόραζαν τις ἐπὶ πλέον ποσότητες. Γι' αὐτὸ και άναζητήθηκαν οἰσίες μακροτέρας διαρκείας δράσεως και από τὴν μεθαδόνη. Μια τέτοια, ή μεθαδύλη, methadyl acetate, καταστέλλει τὸ σύνδρομο στερήσεως τῶν όπιούχων ἐπὶ διάστημα μέχρι 72 ώρων με μιὰ και μόνη δόση, όποτε, όλες οἱ δόσεις θὰ μπορούν πλέον νὰ χορηγοῦνται υπό τὴν άμεση έπίθληψη, έφ' όσον ή λήψη θὰ περιορίζεται σὲ 3 φορές και μόνον τὴν έβδομάδα.

Εἶναι άνάγκη πλέον νὰ δημιουργηθεῖ ειδικὸς κλάδος τῆς Ἱατρικῆς σχετικῶς με τὰ ναρκωτικά, ἴσως δὲ και ή σχετική ύποειδικότητα!

Ἐπὸ τὸ νὰ θεραπεύεις, καλλίτερα νὰ προλαβαίνεις.

Ἐποσδήποτε, για μιὰ τόσο δυσκολοθεράπευτη άρρώστεια, άποκτᾷ μεγαλύτερη σημασία ή ρήση... «τὸ προλαμβάνειν προτιμώτερο τοῦ θεραπεύειν». Γι' αὐτὸ έπιβάλλεται, έφ' όσον και ή καταστολή έλάχιστα άποδίδει, ή λύση τοῦ προβλήματος νὰ άναζητηθεῖ άλλου. Και ως θετική έλπίδα άπομένει ή πρόληψη ώστε νὰ μειωθεῖ, μέχρις έξουδετερώσεως, ή ζήτηση ναρκωτικῶν και νὰ παύσει νὰ υπάρχει έμπορικὸ ένδιαφέρον, σύμφωνα και με τὸν νόμο «τῆς προσφοράς και τῆς ζήτησεως». Ἡ πρόληψη δὲ, περιλαμβάνει:

1. Τὴν ενημέρωση ή όποία όφείλει νὰ είναι ειλικρινής, αντικειμενική, ολοκληρωμένη, μεθοδική και συστηματική.

2. Τὴν προσπάθεια πρὸς διαμόρφωση ἀνθρώπων μὲ χαρακτηριστὰ καὶ προσωπικότητα ὥστε νὰ ἀντέχουν στὶς δυσκολίες καὶ τὶς ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς.

3. Τὴν προσπάθεια πρὸς ἀντιμετώπιση τῶν αἰτίων τὰ ὁποῖα κάνουν τὰ ἄτομα ἐπιρρεπῆ καὶ περισσότερο εὐάλωτα ἀπὸ τὰ ναρκωτικά.

4. Τὴν κατάλληλη ἐκμετάλλευση καὶ ἀξιοποίηση τοῦ ἐλευθέρου χρόνου τῶν νέων.

5. Νὰ ἐμποτίζονται οἱ νέοι μὲ ὑψηλὰ ἰδανικά, μὲ τὶς πραγματικὲς ἀξίες τῆς ζωῆς καὶ μὲ οὐσιαστικὰ «πιστεύω» τὰ ὁποῖα ἀντέχουν στὸ χρόνο, διαθέτουν κύρος καὶ ἀξιοπιστία, ὅπως εἶναι οἱ Αἰώνιες Ἀλήθειες.

Νέοι οἱ ὅποιοι ἔχουν θέσει στὴ ζωὴ τους στόχους ὑψηλοῦς, σέβονται τὶς ἠθικὲς ἀξίες, τὶς παραδόσεις, τὸν θεσμὸ τῆς οἰκογενείας, τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν ἐντιμότητα, τρέφουν ἀγάπη γιὰ τὸν συνάνθρωπό τους καὶ προστρέχουν στὶς ἀνάγκες του, αὐτοὶ εἶναι ἄνθρωποι μὲ ποιότητα οἱ ὅποιοι δὲν παρασύρονται ἀπὸ τὰ κελεύσματα τῶν σειρήνων τῶν ναρκωτικῶν καὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ καταφεύγουν στοὺς ψεύτικους «παραδείσους». Ἀγωνίζονται μὲ ἐπιμέλεια καὶ ὑπομονὴ καὶ καλλιεργοῦν τὶς ἱκανότητες καὶ τὰ προσόντα τους μὲ τὰ ὁποῖα γίνονται ἱκανοὶ νὰ κερδίζουν τὴ ζωὴ τους. Καὶ τὶς ὁποῖες δυσκολίες τῆς ζωῆς τὶς ἀντιμετωπίζουν μὲ ψυχραιμία καὶ θάρρος.

Τέτοιοι νέοι δὲν κινδυνεύουν ἀπὸ τὰ ναρκωτικά!

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ κινητοποιηθεῖ ἡ κοινωνία ὁλόκληρη σὲ μιὰ πανστρατιά ὥστε νὰ δημιουργηθεῖ μὲ τέτοιους νέους ἕνα τεῖχος ἀδιαπέραστο κατὰ τῶν ναρκωτικῶν.

Γιὰ μιὰ τέτοια προσπάθεια ἡ πατρίδα μας διαθέτει τὰ κατάλληλα πνευματικὰ κεφάλαια. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τεράστιος ὅσο κι' ἂν παραθεωρεῖται ἀπὸ πολλούς. Ὅπως καὶ ὁ ρόλος τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς ἐθελοντικῆς προσφορᾶς οἱ ὁποῖες σὲ

δύσκολους καιροὺς ἀπέδειξαν ὅτι μποροῦν νὰ κάνουν θαύματα.

Ἐπιβάλλεται δὲ νὰ θεμελιωθεῖ, ἐπὶ τέλους, ἡ ὅλη προσπάθεια ἐπὶ πνευματικῆς θάσεως, ἐφ' ὅσον, ὅπως ἔχουν σήμερα τὰ πράγματα, ἡ μόνη ἐναπομένουσα ἐλπίδα εἶναι ἡ δημιουργία ἀνθρώπων μὲ προσωπικότητα καὶ χαρακτηριστὰ ὥστε νὰ μὴ διαθέτουν «εὐήκοον οὖς» γιὰ τὶς «σειρήνες» τῶν ναρκωτικῶν. Ἀλλὰ κι' ἂν τύχει κάποτε καὶ κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς πέσει, θὰ ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ βρεῖ «ὁδὸν ἐπιστροφῆς» καὶ νὰ πεῖ τὸ «... ἀναστάς πορεύσομαι». Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς γονεῖς ποὺ ἔδωσαν τέτοια ἀνατροφή στὰ παιδιὰ τους, σύμφωνα μὲ τὸ πιστεύω τους, ὑπάρχει «ἄγκυρα ἐλπίδας» καὶ δυνατότητας καταφυγῆς στὴ «χάρι τοῦ Θεοῦ τὴν τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα».

Ἐπιτρέψτε μου νὰ διαβεβαιώσω ἀπὸ τὴν προσωπικὴ μου πείρα, ὕστερα ἀπὸ τὴν πληθώρα ὀμιλιῶν μου ἀπὸ τὸ ἕνα ἄκρο τῆς Πατρίδας μας μέχρι τὸ ἄλλο, καὶ ἀπὸ τὶς πολυάριθμες ἐπικοινωνίες μου μὲ ὄλων τῶν εἰδῶν τοὺς τοξικομανεῖς, ὅτι τὰ συμπεράσματα αὐτὰ δὲν εἶναι μιὰ στεῖρα ἠθικολογία ἀλλὰ ἐκφράζουν τὸ βαρύτερο χρέος ἀπέναντι τῆς νεολαίας μας, ποὺ σημαίνει ἀπέναντι αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς ὑποστάσεώς μας ὡς Ἔθνους. Ἐπιπροσθέτως,

Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ὄλου προβλήματος τῶν ναρκωτικῶν, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ του πλευρᾶ, προϋποθέτει ἀνθρώπους ποὺ θὰ διακατέχονται ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητη καὶ πολυμήχανη ἀγάπη γιὰ τὸν ἐξαρτημένο καὶ τὰ προβλήματα του, οἱ ὅποιοι μὲ πνεῦμα θυσίας καὶ αὐταπαρνήσεως θὰ ἀγκαλιάζουν τὴν τέτοια πολὺπλευρὴ δυστυχία του, μὲ σκοπὸ τὴν ἀποκατάστασή του σὲ ἄρμονία μὲ τὸ κοινωνικὸ σύνολο.

ΑΘΑΝ. Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ

Ἐπ. Καθηγητῆς τῆς Ἱατρικῆς

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ

«Οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ καὶ οὐκ ἐστὲ ἐαυτῶν;» (Α' Κορ. 6, 19).

«Ἀρχαῖο Πνεῦμα Ἀθάνατο, ἀγνὲ Πατέρα, τοῦ ὠραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ, κατέβα, φανερώσου κι ἄστραψε ἐδῶ πέρα, στὴ δόξα τῆς δικῆς σου γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ...»

Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ στίχοι ἀπὸ τὸν «Ὀλυμπιακὸ Ὑμνο», τοῦ Κωστή Παλαμᾶ δίνουν τὸ περίγραμμα τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Πνεύματος, πού εἶναι ὁ πατέρας «τοῦ ὠραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ». Καὶ ἡ σύνδεση τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Πνεύματος μετὰ τὶς πνευματικὲς ἀξίες, ἡδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ὡς σήμερα, εἶναι τὸ θέμα πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσει στὸ ἄρθρο αὐτό. Γιατί οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, μετὰ τοὺς πρὸ ἐπιφανεῖς ἐκπροσώπους τους, ὡς τοὺς σημερινούς γνήσιους ἐκφραστὲς τοῦ Ὀλυμπισμοῦ, πάντα ὑπεστήριζαν ὅτι τὸ Ὀλυμπιακὸ πνεῦμα ἔχει καθαρὰ πνευματικὸ περιεχόμενον. Καὶ ἐνῶ ὁ Ὀλυμπισμὸς ἀσχολεῖται μετὰ τὸ σῶμα, μετὰ τὴν ἐνδυνάμωση καὶ τὴν ἀνάπτυξή του, πάντα τὸ συνέδεε μετὰ τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη ψυχῆς καὶ σώματος, γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ τέλει ἀνθρώπου, τοῦ «καλοῦ καγαθοῦ». Καὶ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, παρὰ τὰ ἀντιθέτως ὑποστηριζόμενα, ποτὲ δὲν περιφρόνησε ἢ ἀγνόησε τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ σεβάστηκε καὶ τὸ ἔθαλψε σὰν ἓνα στοιχεῖο ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι μὲ ἀρμονικὴ σύνθεση σώματος καὶ ψυχῆς.

Ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀπασχόλησή μας μετὰ τὸ θέμα αὐτὸ ὑπῆρξε ἡ ἀναζωπύρω-

ση τῆς κινήσεως γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποβολὴ ὑποψηφιότητος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ὀργανώσει στὴν Ἀθήνα τοὺς ἀγῶνες τὸ 1996, μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐγκατονταετίας ἀπὸ τὴν ἀναθίωσή τους τὸ 1896, στὴν Ἀθήνα.

Δὲν θ' ἀσχοληθοῦμε μετὰ τὶς προσπάθειες πού καταβάλλονται γιὰ νὰ πάροουμε τὸ χρίσμα καὶ ν' ἀνταποκριθοῦμε στὴν ὑψηλὴ καὶ δύσκολη ἀποστολὴ τῆς ἄρτιας ὀργανώσεως τῶν ἀγῶνων. Οὔτε θ' ἀσχοληθοῦμε μετὰ τὸ παλαιότερο αἴτημα νὰ καθιερωθεῖ ἡ μόνιμη τέλεση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων στὴν κοιτίδα τους, τὴν Ὀλυμπία. Αὐτὰ εἶναι θέματα μετὰ τὰ ὁποῖα καταπιάνονται κρατικοὶ καὶ ἀθλητικοὶ παράγοντες. Καί, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, δὲν ἀποτελοῦν ἀντικείμενον τοῦ ἀρθροῦ μας. Μονάχα, μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀνακινήσεως τῶν θεμάτων αὐτῶν, θ' ἀσχοληθοῦμε μετὰ τὴν οὐσία τοῦ Ὀλυμπισμοῦ καὶ τὴν σύνδεσή του μετὰ τὶς πνευματικὲς ἀξίες.

★

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες, πού ἐτελοῦντο κάθε τέσσερα χρόνια στὴν Ἀρχαία Ὀλυμπία, ἀρχισαν τὸ 776 π.Χ. καὶ συνεχίστηκαν ὡς τὸ 393 μ.Χ. Εἶχαν ἀποκτήσει τέτοιο κύρος στὸν ἀρχαῖο κόσμον, ὥστε ἀπετέλεσαν τὴ σταθερότερη βάση χρονολογήσεως.

Μεγάλοι ποιετὲς καὶ συγγραφεῖς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὅπως ὁ Πίνδαρος, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Πλάτων, ὁ Ἐπίκτητος, ὁ

Παυσανίας κ.ά. ύμνησαν τὸ Πνεῦμα τῆς Ὀλυμπίας καὶ τὸ συνέδεσαν μὲ τὰ εὐγενέστερα ἰδανικά τῆς ἐποχῆς. Χαρακτηριστικά ὁ Πίνδαρος ἔγραφε, μεταξὺ ἄλλων: «Οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἄγῶνες σκεπάζουν μὲ τὴ λάμψη τοὺς ὄλους τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους, ὅπως ὁ ἥλιος σκεπάζει κατὰ τὴν ἡμέρα ὄλα τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ».

Καί, φυσικά, τὸ ὑψηλὸ ἦθος ποῦ ἐπικρατοῦσε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων (ἐκεχειρία, θράβευση μὲ κλάδο ἐλαίας καὶ ὄχι μὲ ὕλικά θραβεῖα κλπ.) πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες, μετὰ τὴν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων τὸ 1896, διαστρεβλώσεις τοῦ ὀλυμπιακοῦ ἰδεώδους, μὲ τοὺς φανατισμούς, τὴν ἐμπορικοποίηση καὶ πολιτικοποίηση τῶν ἀγῶνων, ἰδίως ἀπὸ τὸ 1936 (Βερολίνο, ὑπὸ τὸ ναζιστικὸ καθεστῶς) καὶ ἐφεξῆς.

Σὲ ἐπίρρωση τῶν ἀπόψεων αὐτῶν, θ' ἀναφερθοῦμε σὲ μερικές σκέψεις συγχρόνων ἰδεολόγων τοῦ Ὀλυμπισμοῦ, ποῦ ἔκαναν κτῆμα τοὺς τὰ ἀθάνατα ἰδανικά τῆς Ὀλυμπίας καὶ προσπαθοῦν νὰ τὰ μεταλαμπαδεύσουν στὸ σημερινὸ κόσμο.

Κι ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸν ἀναβιωτὴ τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων Γάλλο Βαρῶνο Πιέρ ντε Κουμπερτέν, ποῦ φλεγόταν ὀλόκληρος ἀπὸ τὰ ἰδανικά τῆς Ὀλυμπίας. «Σημασία ἔχει, ὄχι ἡ νίκη, ἀλλὰ ἡ συμμετοχή», ἔλεγε. Καὶ μαζί του, ἀπόστολοι καὶ αὐτοὶ τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ἰδεώδους, ὁ Καρλ Ντὴμ καὶ ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης Κετσέας.

Καὶ οἱ σημερινοὶ μύστες τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ἰδεώδους, γιὰ τὴν προώθηση τῶν ἰδανικῶν αὐτῶν, ἱδρυσαν τὴν Διεθνή Ὀλυμπιακὴ Ἀκαδημία, στὴν Ἀρχαία Ὀλυμπία, μέσα σ' ἓνα μαγευτικὸ τοπίο, ὅπου ὀργανώνονται συχνὰ διεθνή συμπόσια, σεμινάρια καὶ συναντήσεις, γιὰ τὴν προαγωγή τοῦ Ὀλυμπιακοῦ πνεύματος.

Ἀπὸ τοὺς σύγχρονους μύστες τοῦ Ὀλυμπισμοῦ θ' ἀναφέρουμε μερικούς, γιὰτὶ δὲν θὰ μᾶς ἔφτανε ὁ χώρος νὰ ἐπεκταθοῦμε σὲ ὄλους.

Κι ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο κα-

θηγητὴ τῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Νικ. Νησιώτη⁽¹⁾, ποῦ ἐξαίρει σὲ ὀμιλία του (ἀδημοσίευτη) τὴν συμβολὴ τοῦ Ὀλυμπισμοῦ στὴν ἔννοια τῆς εἰρήνης καὶ ἀναφέρει τὸ κατωτέρω χωρίο ἀπὸ τὸν Πλάτωνα: «...Ἀλλὰ τὸ ἀριστόν, τὸ βέλτιστο ἀπ' ὄλα τὰ κατορθώματα, δὲν εἶναι ἐδῶ οὔτε ὁ πόλεμος, οὔτε ἡ διακοπὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων καὶ ἡ καλωσύνη ποῦ ἐπιδιώκει ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο» (LEG I 628c). Ἐπίσης ἀναφέρει χωρίο ἀπὸ τὸν Ἐπίκτητο, ὅπου λέει ὅτι ὁ Ὀλυμπισμὸς προάγει τὴν διδασκαλία τῶν ἀρχῶν ποῦ δημιουργοῦν στὴν οἰκογένεια στοργή, στὴν πολιτεία ὀμόνοια καὶ ἀνάμεσα στὰ ἔθνη εἰρήνη (DISS IV 5 35). Θεωρεῖ ὁ ἀξέχαστος Νησιώτης τὴν ἐκεχειρία, θεσμὸ ποῦ ὄλα τὰ ἔθνη πρέπει νὰ σεβαστοῦν, καὶ καταφέρεται κατὰ τοῦ «μπεύκοτάξ» τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων, ποῦ τὸ χαρακτηρίζει ὡς τὴν ἀμεσότερη καὶ καταστρεπτικότερη ἄρνηση τοῦ Ὀλυμπισμοῦ. Ὁ Ὀλυμπιακὸς ἀθλητικὸς ἀνταγωνισμὸς— διεκῆρυσσε ὁ Νησιώτης— δὲν ἀρνεῖται τὴ δύναμη στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὴν μετατρέπει σὲ θετικὸ θεσμὸ ποῦ οἰκοδομεῖ μιὰ κοινωνία συγχρόνων ἐλεύθερη καὶ δίκαιη. «Στὴ μάχη καὶ τὸν ἀνταγωνισμὸ— προσθέτει— ὁ Ὀλυμπιακὸς ἀθλητισμὸς καταβάλλει δύναμη γιὰ νὰ τὴν ξανακερδίσει ὑπὸ μορφή πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἰσχύος».

Ἀναφέρουμε ἐπίσης τὸν κ. Κλεάνθη Παλαιολόγο⁽²⁾, ὁ ὅποιος, σὲ ὀμιλία του (ἀδημοσίευτη), ἀναφέρει χωρία ποῦ χρησιμοποιήσαμε παραπάνω, ἀπὸ ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς. Μύστης τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Πνεύματος, στὴν ὀμιλία του αὐτῆ, ποῦ εἶναι ἓνας ὕμνος στὰ εὐγενικά ὀλυμπιακά ἰδεώδη, καταλήγει: «...Τώρα ἡ Ὀλυμπία κεῖται σὲ ἐρείπια. Ὅμως ἀπὸ τὴ θεία προσφορά της, δὲ χάθηκε τίποτε. Ἐδῶ βασιλεύει πάντα ἡ γαλήνη— μιὰ γαλήνη ἀπόλυτη, ἀσάλευτη. Ἡ Ἄλις εἶναι νεκρή, ἀλλὰ ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια της περιφέρονται οἱ σκιές τῶν ἀγωνιστῶν, ὀραιόκορμοι παῖδες, καλοὶ κάγαθοὶ ἔ-

φθιοι, ἀγολματένιοι ἄνδρες, ἔνδοξοι Ὀλυμπιονίκες. Ἡ Ἄλις εἶναι νεκρή, ἀλλά ἡ Ὀλυμπία δὲν πέθανε, δὲν χάθηκε... Ἀστεῖρευτη πλημμυρίζει μὲ τὴ θεία τῆς ἰδέας τὸν σύγχρονο κόσμο, καὶ ὅσοι μένουσιν ἀφοσιωμένοι στὴ φιλοσοφική τῆς κληρονομία, ἐργάζονται γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ ἰδανικά τῆς: δηλ. ἡ συνεργασία, ἡ κατανόηση, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εἰρήνη».

Θάτανε παράλειψη νὰ μὴ ἀναφέρουμε καὶ μερικές σκέψεις τοῦ κ. Ὀττο Σίμιτσεκ⁽³⁾, ὁ ὁποῖος, σὲ ὁμιλία του (ἀδημοσίευτη), ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιέργησαν τὴν ἀγωνιστική ὄχι γιὰ νὰ ἀναπτύξουν σώματα καὶ νὰ δημιουργήσουν φτηνά θεάματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μορφώσουν ἀνθρώπους. Πίστευαν—προσθέτει— ὅτι γιὰ νὰ ἀναπτύξουν ἰσχυροὺς χαρακτήρες, πρέπει νὰ καλλιεργήσουν, μὲ τὴν ἀμύλλα τῆς ἀγωνιστικῆς, τὸ σῶμα, νὰ ἀναπτύξουν καὶ δεξύνουν τὸ πνεῦμα καὶ νὰ πλάσουν ἕνα τέλειο καὶ ὀλοκληρωμένο ἀνθρώπινο.

Καὶ παρακάτω: «Ὁ Ὀλυμπισμὸς εἶναι σήμερα μιὰ φιλοσοφία ἢ ὁποῖα, παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν σωματικῶν ἱκανοτήτων, ἀποβλέπει σὲ πνευματικὲς ἐπιτεύξεις, μὲ τελικὸ σκοπὸ τὴν ἀρμονική καὶ συμμετρική καλλιέργεια τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν τελειοποίησή του. Ἀποβλέπει ἀκόμη στὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ ἀτόμου, στὴ διαμόρφωση τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου καὶ τοῦ καλοῦ χαρακτήρα του, στὴ διάπλαση ἐκείνου τοῦ ἰδανικοῦ τύπου τῶν ἀγῶνων, τοῦ «καλοῦ κάγαθοῦ».

★

Ἔνα θέμα ποῦ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε, μ.ἀ καὶ ἀσχολούμεθα μὲ τὸ Ὀλυμπιακὸ Πνεῦμα σὲ σχέση μὲ τὶς πνευματικὲς ἀξίες, εἶναι ἡ θέση ποῦ παίρνει ὁ Χριστιανισμὸς γύρω στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, καὶ ἰδιαίτερα στὴ σχέση σώματος καὶ ψυχῆς. Ἡ πνευματικὴ θεώρηση τῆς σχέσεως ψυχῆς καὶ σώματος δὲν εἶναι βέβαια ἀποκλειστικὰ θέμα τῆς στάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στὴ ση-

μερ.νὴ ὅμως ἑλληνική παργματικότητα, οἱ πνευματικὲς ἀξίες ἐκφράζονται κυρίως στὴ χριστιανική διδασκαλία, καθε δὲ ἔρευνα τοῦ θέματος ἔξω ἀπὸ τὸ Χριστιανισμὸ θὰ ἐπέφτε στὸ κενό. Ἄλλωστε, τὶς πνευματικὲς πτυχὲς τῆς ἀθλήσεως τὶς ἐξετάσαμε πορηγουμένως, μιλώντας γιὰ τὴν στάση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας καὶ τῆς σημερινῆς ἀθλητικῆς ἡγεσίας. Καὶ οἱ σχέσεις ἀθλήσεως καὶ πνεύματος, στὸν θεωρητικὸ τουλάχιστον τομέα, εἶναι ἀριστες.

Μιλώντας γιὰ τὴ χριστιανική διδασκαλία, σπεύδουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ διακηρύξουμε ὅτι ἐσφαλμένα θεωρεῖται ἀπὸ μερικοὺς ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς περιφρονεῖ, ἢ, ἔστω, παραγνωρίζει τὸ σῶμα. Τουναντίον, τὸ σέβεται, τὸ τιμᾷ καὶ τὸ ἐξυψώνει. Ἡ χριστιανική διδασκαλία θεωρεῖ ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι σῶμα καὶ ψυχὴ, μὲ κυριαρχία ὅμως τῆς ψυχῆς πάνω στὸ σῶμα. Γιατὶ ἀλλοιῶς, ἂν κυρίαρχο ἦταν τὸ σῶμα, θ' ἀποδεδεικνύονταν τὰ πάθη καὶ τὰ κατώτερα ἔνστικτα τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴν πνευματικὴ θεώρηση ποῦ δέχεται ὁ Χριστιανισμὸς, τίθεται τὸ σῶμα σὲ σκοποὺς ποῦ ξεπερνοῦν τὴν ὕλική του ὑπόσταση καὶ— ὅπως ἀναφέραμε καὶ προηγουμένως— μὲ τὴν ἀσκηση καὶ τὴν ἀθληση σφυρηλατοῦνται χαρακτήρες καὶ ἐνδυναμώνεται ἡ ψυχὴ. Στὴν ἀντίθετη περίπτωση, μὲ τὸν ὕλισμὸ καὶ τὴ σαρκολατρεία, θὰ ὀδηγοῦμεθα σὲ ρατσιστικὲς διακρίσεις καὶ στίς ναζιστικὲς θεωρίες τοῦ «ὑπερανθρώπου», μὲ ὅλες τὶς γνωστὲς δυσαιμενεῖς συνέπειες.

Ὁ Χριστιανισμὸς δέχεται ὅτι, μὲ τὴν ὕλιστική νοοτροπία, ποῦ δυστυχῶς ἐπικρατεῖ σήμερα σὲ πολλὰ σπὸρ, δὲν γίνεται ἀρμονική ἀνάπτυξη τοῦ σώματος, ὥστε νὰ γίνῃ εὐχρηστο ὄργανο στὴν ὑπηρεσία τοῦ πνεύματος. Τὸ σῶμα, τότε, δὲν γίνεται ὄργανο ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, γίνεται ἕνα ὄργανο γιὰ ρεκόρ ἢ γιὰ χρηματισμὸ. Κι ἀκόμα ἐκτρέφει τὶς καταχρήσεις («ντοπαρίσματα» κλπ.), τοὺς φανατισμοὺς, τὴν ἐμπορικοποίηση καὶ τὴν πολιτικο-

ποίηση τῶν σπόρ. Καί ἔχουμε, δυστυ-
χῶς, πολλά τέτοια παραδείγματα τὰ τε-
λευταία χρόνια. Πρόκειται γιά διαστρέ-
βλωση τοῦ ἀθλητικοῦ ἰδεώδους, ὅπως
τὸ συνέλαβαν οἱ ἐμπνευστὲς τοῦ Ὀλυμ-
πιαμοῦ καὶ τὸ συνέχισαν οἱ σύγχρονοι
μύστες τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Ἰδεώδους.

Στὴ Γραφή ὑπάρχουν πολλὰ χωρία
ποῦ ὑπογραμμίζουν τὴ σημασία τοῦ σώ-
ματος. Ἀναφέρουμε μόνον μερικά, χω-
ρὶς σχόλια, γιατί μ.λοῦν ἀφ' ἑαυτῶν:
«...καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκή-
νωσεν ἐν ἡμῖν...» (Ἰωάν. α' 14).

Ἡ σημασία ποῦ δίνει ὁ Χριστιανισμὸς
στὸ σῶμα ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ
μέγα γεγονός τῆς ἐνανθρωπίσεως τοῦ
Χριστοῦ. «...Μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβεί-
ας μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρ-
κί...» (Α' Τιμ. γ' 16). Ἄλλωστε καὶ
κατὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀπὸ τὸ πρῶ-
το Βιβλίον τῆς, διακηρύσσεται ὅτι ὁ
ἄνθρωπος (σῶμα καὶ ψυχὴ) εἶναι δη-
μιούργημα τοῦ Θεοῦ: «...Ποιήσομεν
ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ
καθ' ὁμοίωσιν...» (Γενέσ. α' 26).

Κατὰ τὴν χριστιανικὴ διδασκα-
λία, τὸ σῶμα εἶναι τὸ κατοικη-
τήριον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ σπί-
τι τῆς ψυχῆς, ὅπως ἀναφέραμε στὴν
προμετωπίδα τοῦ ἄρθρου: «...Οὐκ
οἶδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν
ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε
ἀπὸ Θεοῦ καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;». Καὶ
ἀκόμα ὅτι τὸ σῶμα ἐξυψώνεται ὅταν εἶ-
ναι στὴν ὑπηρεσία τῆς ψυχῆς: «...οὐκ
οἶδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χρι-
στοῦ ἐστί;» (Α' Κορ. 6, 15).

Ὁ Χριστιανισμὸς δέχεται ὅτι ἡ ὑπερ-
τίμηση τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὰ δύο στοιχεῖα
(ψυχῆς καὶ σώματος) ἀποτελεῖ ἔκτρο-
πὴ καὶ ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὴν χριστιαν-
ικὴ ἀντίληψη. Καὶ ἡ Ἐκκλησία μας
ἀποδοκιμάζει καὶ τὴν ὑποτίμηση τῆς
ψυχῆς καὶ τὸν ὑπερασκητισμὸ, ποῦ πε-
ριφρονεῖ τὸ σῶμα. «Οὐδεὶς ποτέ τὴν ἐ-
αυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει
καὶ θάλπει αὐτὴν (Ἐφεσ. ε' 29) (*).

Πέραν ὅμως ἀπὸ τὴν θεολογικὴ αὐ-
τὴ θεώρηση, τὶς τελευταῖες δεκαετίες
ἡ Ἰατρικὴ καὶ ἡ Ψυχολογία κατέλη-

ξαν στὸ ἐπιστημονικὸ συμπέρασμα ὅτι
ἡ σωματικὴ ὑγεία στηρίζεται πρωτί-
στως στὴν ψυχικὴ ἰσορροπία. Οἱ ψυχι-
κὲς ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγων
ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὴ λεγομένη Ἰα-
τρικὴ τῆς Προσωπικότητος, ποῦ δέχε-
ται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μιὰ ψυχο-
σωματικὴ ἐνότητα, καὶ ὅτι σῶμα καὶ
ψυχὴ εἶναι τὰ ἀλληλοσυμπληρούμενα
συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου. Πλουσιώτατη
βιβλιογραφία ὑπάρχει καὶ στὰ ἑλληνι-
κὰ πάνω στὸ θέμα αὐτό, μὲ πρωτοπό-
ρο τὸν Ἑλβετὸ ἱατρὸ Paul Tournier
καὶ μὲ συνεχιστὲς στὴν χώρα μας τοὺς
ἀείμνηστους γιαιτροὺς Μαρίνο Γερου-
λᾶνο, Ἀριστο Ἀσπιώτη, Δημήτριον Χα-
ροκόπο, Σοφοκλὴ Χατζηδάκη κ. ἄ., γιά
νὰ περιοριστοῦμε μονάχα στοὺς νε-
κροὺς. Μὴ ξεχνᾶμε δὲ ὅτι σπέρματα
τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν θρῖσκουμε καὶ
στὸν Ἰπποκράτη.

★

Μὲ ὅσα εἶπαμε παραπάνω, πιστεύου-
με ὅτι δώσαμε μιὰ εἰκόνα τοῦ Ὀλυμ-
πιακοῦ Πνεύματος, ὅπως τὸ συνέλαβαν οἱ
ἱδρυτὲς τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων καὶ
τὸ συνέχισαν καὶ τὸ διεμόρφωσαν οἱ με-
τέπειτα μύστες τοῦ Ὀλυμπιαμοῦ, καὶ
ὅτι τὸ Ὀλυμπιακὸ Πνεῦμα ἐμφερεῖται,
καὶ ταυτίζεται σχεδόν, μὲ τὶς πνευματι-
κὲς ἀξίες, τόσο τοῦ ἀρχαίου κόσμου ὅ-
σο καὶ τοῦ χριστιανικοῦ. Κι ἂν σήμε-
ρα τὸ Ὀλυμπιακὸ Πνεῦμα παρουσιάζει
ἐκτροπὲς καὶ ὕλιστικὲς διαστροφές, αὐ-
τὸ δὲν μεταβάλλει τὰ βασικὰ ἰδεώδη
τοῦ Ὀλυμπιαμοῦ, ὅπως τὰ ἀναπτύξαμε
παραπάνω.

Τὸ Ὀλυμπιακὸ Πνεῦμα, ποῦ ἀποβλέ-
πει στὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη σώματος
καὶ ψυχῆς, γιά τὴ δημ.οουργία τοῦ ὀλο-
κληρωμένου ἀνθρώπου, ὑπηρετεῖ συλ-
λήθδην ὄλα τὰ εὐγενῆ ἰδανικά: Τὴν ἀ-
γάπη, τὴν συνεργασία, τὴν εὐγενικὴ ἀ-
μύλλα, τὴν ἐμπέδωση καὶ τὴ διατήρηση
τῆς εἰρήνης ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς.

Τὸ σύγχρονο Εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα, ποῦ
εἶναι σύνθεση τῆς πνευματικῆς παραδό-
σεως τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, τοῦ Ρω-
μαϊκοῦ Δικαίου καὶ τῆς χριστιανικῆς

διδασκαλίας, θρίσκεται σέ πλήρη άρμονία με τά όλυμπιακά ιδεώδη. Καί ό Εύρωπαϊκός λαός, όπως τόν όραματίσθησαν μεγάλοι πολιτικοί, συγγραφείς καί στοχαστές, τούς τελευταίους αιώνες (Πώλ Βαλερύ, Τσώρτσιλ, Παναγιώτης Κανελλόπουλος κ. ά.), δέν μπορεί παρά νά έμφορεΐται από τά Ιδανικά αϋτά, που διεμόρφωσαν ή άρχαία έλληνική γραμματεία, τή Ρωμαϊκό Δίκαιο (με τήν όργανωση τής Πολιτείας καί τήν κυριαρχία τής έννόμου τάξεως) καί ή χριστιανική διδασκαλία τής αγάπης. Καί ό Όλυμπισμός, μέσω τών Ιδανικών τής Άρχαίας Ελλάδας, συμβάλλει θετικά στή διαμόρφωση του Εύρωπαϊκού αϋτου πνεύματος καί του Έλληνοχριστιανικού Πολιτισμού.

Καί για ν' άναφερθοϋμε σέ κάτι σύγχρονο καί χαρακτηριστικό: Οί όργανωτές τών φετεινών Όλυμπιακών Αγώνων στή Σεούλ τής Κορέας, μερίμνησαν νά διατεθοϋν στο Όλυμπιακό χωριό χώροι για νά άνεγερθοϋν ναοί τών διαφόρων χριστιανικών όμολογιών, καθώς καί τεμένη καί χώροι λατρείας άλλων θρησκευμάτων. Άνάμεσα στους χριστιανικούς ναούς άνηγέρθη καί Όρθόδοξος ναός, για τίς λατρευτικές άνάγκες τών Έλλήνων άθλητών καί τών συνοδών τους, καθώς καί άλλων όρθόδοξων λαών. Καί για τήν άνέγερση καί τόν έξοπλισμό του ναού αϋτου συνεργάστηκαν ή Μητρόπολις Ν. Ζηλανδίας, ή Όρθόδοξη Έκκλησία τής Κορέας καί ή Έκκλησία τής Ελλάδος⁽⁵⁾. Νά λοιπόν που καί οί άλλόθρησκοι Κορεάτες άντιλαμβάνονται τή σημασία που έχει ή εύλογία τής Θρησκείας — τής όποιασδήποτε Θρησκείας — για τήν άρτια όργάνωση τών Όλυμπιακών Αγώνων.

Καί θά θέλαμε νά τελειώσουμε με τούς τελευταίους στίχους του Όλυμπιακού Ύμνου του Κωστή Παλαμά, όπως άρχισαμε με τούς πρώτους. Γιατί δίνουν άνάγλυφο τό πανανθρώπινο μήνυμα του Όλυμπισμού, του Άρχαίου Άθάνατου Πνεύματος:

«Κάμποι, βουνά καί θάλασσες

φέγγουνε μαζί σου
σάν ένας λευκοπόρφυρος
μέγας ναός,
καί τρέχει στόν ναό έδω
προσκυνητής σου,
Άρχαίο Πνεύμα Άθάνατο,
κάθε λαός».

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Ο Νικόλαος Νησιώτης, διακεκριμένος θεολόγος καί πνευματικός άνθρωπος, διετέλεσε μέχρι του άδόκητου θανάτου του, τó καλοκαίρι του 1986, Πρόεδρος τής Διεθνούς Όλυμπιακής Άκαδημίας, καί πρόσφερε, καί στόν τομέα αϋτόν, τήν άτίμητη συμβολή του.

(2) Ο κ. Κλεάνθης Παλαολόγος, επίτιμος άντιπρόεδρος τής Διεθνούς Όλυμπιακής Άκαδημίας καί επίτιμος διευθυντής τής Έθνικής Άκαδημίας Σωματικής Άγωγής, πρόσφερε καί προσφέρει επί πολλές δεκαετίες πολύτιμες ύπηρεσίες στόν άθλητισμό καί έλευκάνθη στή διακονία του Όλυμπισμού καί τών ευγενών Ιδανικών του Έλληνολάτρης, βαθύς γνώστης τής άρχαίας καί σύγχρονης έλληνικής γραμματείας, άποτελεί ζωντανό σύμβολο ήθους καί πρακτικού πνεύματος.

(3) Ο κ. Όττο Σίμιτσεκ, κοσμήτωρ τής Διεθνούς Όλυμπιακής Άκαδημίας καί Πρόεδρος τής Διεθνούς Όμοσπονδίας Προπονητών Άθλητικού Στίβου, έγκαταστάθη στήν Ελλάδα πριν από 55 χρόνια καί εργάστηκε όσο κανένας για τήν άνάπτυξη του έλληνικού άθλητισμού. Διετέλεσε προπονητής τής έθνικής ομάδας στίβου επί δεκαετίες (κατά τή χρυσή περίοδο του έλληνικού άθλητισμού), τεχνικός σύμβουλος του ΣΕΓΑΣ καί σέ διάφορες άλλες τιμητικές θέσεις.

(4) Τό ύλικό καί τή θεμελίωση τών σχέσεων Χριστιανισμού καί σώματος, καί φυσικά καί άθλήσεως, που διεγράψαμε παραπάνω, τά όφείλουμε σέ μιá ενδιαφέρουσα όμιλία (άδημοσίευτη) του διακεκριμένου θεολόγου κ. Γ. Μελέτη.

(5) Για λεπτομέρειες βλ. στο περιοδικό «Πάντα τά Έθνη», τεύχος 25, —Α' τρίμηνο του 1988, σελ. 21-22.

ΟΙ ΠΙΣΤΟΙ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

Α'

Για την οργανωμένη χριστιανική δράση στο χρόνο της κατοχής έκτός από την αντιμετώπιση του έπισιτιστικού προβλήματος υπήρξαν πολλοί άλλοι τομείς, στους οποίους αφιέρωσαν τις δυνάμεις τους και έδωσαν κυριολεκτικά τον έαυτό τους οι έργατες του Εύαγγελίου. Ποικιλία εθνικών κινδύνων που προήρχοντο από τις διαθέσεις των κατακτητών και από τις σκληρές τους αντιδράσεις, που προκάλεσε ή ένοπλη κατ' αυτών δραστηριότητα αποτελούσαν προσκλητήριο συγκεκριμένων αγώνων.

Η παραχώρηση από την αρχή της κατοχικής περιόδου εκ μέρους των Γερμανών στους Βουλγάρους της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης σαν αντάλλαγμα για την διέλευση την άνοιξη του 1941 των στρατευμάτων τους για να πλευροκοπήσουν την Ελλάδα και την Γιουγκοσλαβία έρεθισε την βουλγαρική όρεξη για τον εκβουλγαρισμό των κατεχομένων από αυτούς ελληνικών επαρχιών, αλλά και για την επέκταση της προπαγάνδας τους σε όλη σχεδόν την πέραν του Στρυμώνα ποταμού Έλληνική Μακεδονία, ακόμη και σε αυτή την Θεσσαλονίκη. Ο συγκεκριμένος αυτός κίνδυνος σε μία ευαίσθητη περιφέρεια του έθνικού μας κορμού ήταν όλοφάνερος: ήταν μία αναβίωση της γνωστής βουλγαρικής επίβολής, που είχε τις απαρχές της στους πόθους τους για μία μεγάλη Βουλγαρία, που είχαν διεγερθεί δύο γενεές πριν με την συνθήκη του Αγίου Στεφάνου. Ξαναζούσε στις περιοχές αυτές το κλίμα έκφοβισμού και παραπλανήσεως των πληθυσμών, που οδήγησε τότε, στις αρχές του αιώνα, για την άμυνα του ελληνισμού

στην όργανωση του μακεδονικού αγώνα και στον ήρωικό θάνατο του Παύλου Μελά και τόσων άλλων γενναίων συμαχητών του.

Έτσι λοιπόν όσοι από τους πνευματικούς πατέρες θρέθηκαν να υπηρετούν τότε στις περιοχές αυτές είχαν το πρόσθετο καθήκον να αντιταχθούν σε αυτή την διαβρωτική βουλγαρική ενέργεια.

Ο πρώτος που δέχτηκε τις συνέπειες αυτών των διαθέσεων των βουλγαρικών αρχών ήταν ο ιεροκήρυκας της Μητροπόλεως Φιλίππων και Νεαπόλεως στην Καβάλα π. Κωνστάντιος Χρόνης. Ήδη από τα μέσα Απριλίου του 1941 μετά την ήρωική άμυνα των οχυρών μας στην έλληνοβουλγαρική μεθόριο και την είσοδο του γερμανικού και βουλγαρικού στρατού στην Ανατολική Μακεδονία και Δ. Θράκη, ένα κύμα προσφύγων από τις περιοχές αυτές μαζί με όλους τους εκπροσώπους των ελληνικών αρχών έκινήθηκε προς τις νότιες και δυτικές επαρχίες. Έτσι λοιπόν μετά την αναχώρηση του Μητροπολίτη και των άλλων κρατικών υπαλλήλων από την Καβάλα ο π. Κωνστάντιος ανέλαβε κάθε ευθύνη για την πόλη αυτή. Η κατάσταση ήταν χαώδης και πανικός κατείχε τους κατοίκους ενώ διενεργούντο λεηλασίες και διαρπαγές περιουσιών.

Οι Γερμανοί κρατούσαν 1500 Έλληνες αξιωματικούς και στρατιώτες αιχμαλώτους, που είχαν συλληφθεί στα οχυρά μετά την ήρωική τους αντίσταση, ενώ παράλληλα συνέρρεαν στην πόλη ασύντακτο από τις διαλελυμένες μονάδες του υπό κατάρρευση μετώπου πλήθος στρατιωτών. Σε αυτή την έκρυθμη κατάσταση προσπάθησε να κυριαρχήσει ο π. Κωνστάντιος τονώνοντας το ήθικόν του λαού με την ευκαιρία των ιερών Ακολουθιών της Μεγάλης Εβδομάδας,

προσπαθώντας να έμπνεύσει ψυχραιμία, που άρμόζει σε "Έλληνες Χριστιανούς. Το ενδιαφέρον του έστράφηκε στους έγκλειστους στα γερμανικά στρατόπεδα "Έλληνες στρατιωτικούς αιχμαλώτους και στους λοιπούς στρατιώτες που κατέφθαναν από το μέτωπο που είχε διασπασθεί. Για όλους αυτούς και ιδιαίτερα για τους εύρισκόμενους στο στρατόπεδο αιχμαλώτων, για τους όποιους είχε ήδη προβεί σε ενέργειες στη στρατιωτική διοίκηση Θεσσαλονίκης και στο γερμανικό Προξενείο για την άπελευθέρωσή των, όργανωσε συσσίτιο για 4000 μερίδες την ημέρα και χρησιμοποίησε δύο μεγάλα εκπαιδευτήρια της πόλεως για την προσωρινή στέγασή των.

Έφρόντισε για την ίδρυση κοινού ταμείου των ελληνικών όρθοδόξων Έκκλησιών για τη συντήρηση των οικογενειών των ιερέων, έν όψει των σκληρών ημερών, που θα άκολουθοΰσαν με τη βουλγαρική κατοχή, άποφασισμένος να παραμείνει στην πόλη και να συγκαταλήψει με το ποίμνιό του. Οί βουλγαρικές όμως άρχές είχαν άλλους σκοπούς και άφού κατέσχον τά χρήματα που είχε για τό έθνικοκοινωνικό του έργο, τόν έδιωξαν από την Μητρόπολη τάσσοντάς του προθεσμία για να εγκαταλείψει την πόλη. Και όταν έξαντλήθηκε ή προθεσμία τόν άπομάκρυναν με τη βία από την άγαπημένη του πόλη, όποτε κατέφυγε στη νότιο Ελλάδα, για να σταλεί στη συνέχεια στην Αιγιάλεια, όπου σε ώρες δραματικές για τό λαό της έπαρχίας αυτής ανέπτυξε μιá πρωταφανή σε άντοχή, θάρρος και πίστη δράση.

Στη Θεσσαλονίκη πάλι, παρ' ότι ύπό γερμανική διοίκηση οί Βούλγαροι για λόγους προπαγανδιστικούς είχαν ίδρύσει σε μιá συνοικία της πόλεως σχολείο, πολυτελές για τά μέτρα του καιρού εκείνου, οίκοτροφείο, νοσοκομείο με έξωτερικά ίατρεία και φαρμακείο, προκειμένου να προσελκύσουν κυρίως τους νέους. Σε αντίδραση στις βουλγαρικές ενέργειες και για την ούσιαστική τόνωση των Έλλήνων κατοίκων της περιοχής αυτής, ή χριστιανική κίνηση έγκα-

τέστησε τρεις έστίες για την σίτιση 1.250 παιδιών και νέων, φροντίζοντας ταυτόχρονα για την έθνική και ήθική καλλιέργεια με άποτέλεσμα την άναπέρωση του πατριωτικού τους φρόνηματος.

Τό ίδιο και στην "Εδεσσα, όπου ή βουλγαρική προπαγάνδα είχε από χρόνια προλειάνει τό έδαφος και είχε ένταθει τά χρόνια αυτά με συνέπεια τό έθνικό φρόνημα να είναι ύποτονικό, ό ιεροκήρυκας της "Αδελφότητας «ΖΩΗ» π. Χαρίτων Πνευματικιάκης έργάστηκε με ζήλο για την άντιστροφή των πραγμάτων, ιδιαίτερα άνάμεσα στη νεολαία, έτσι ώστε ή πίστη στον Χριστόν και την Ελλάδα να κρατηθεί ψηλά στα μαΰρα αυτά χρόνια.

Β'

Άλλά έάν ή άντιμετώπιση της πείνας και του κινδύνου έκβουλγαρισμού των βορείων έπαρχιών της πατρίδας ήταν βασικά μέτωπα της χριστιανικής έργασίας, τό ίδιο σπουδαίος τομέας ήταν και ή φροντίδα για τους φυλακισμένους και τους μελλοθανάτους στις γερμανικές και ιταλικές φυλακές, για τη διάσωση από έκτελέσεις όμήρων, για τη μείωση των άπειλούμενων άντιποίνων, για την άνακούφιση πληθυσμών, που είχαν σκληρά δοκιμασθεί από αυτά. Και όλη αυτή ή φροντίδα και οί ενέργειες, όχι άδαπάνως θέβαια, χωρίς δηλ. κινδύνους προσωπικούς, ταλαιπωρίες, κόπους και άπογοητεύσεις. Χιλιάδες και χιλιάδες "Έλληνες πατριώτες είτε έξαιτίας των έχθρικών προς τους κατακτητές πράξεών των, είτε λόγω καχυποψίας των άρχών κατοχής, είτε από συκοφαντίες άναξίων Έλλήνων, είτε για λόγους προληπτικής τρομοκρατήσεως του πληθυσμού θρέθηκαν στις φυλακές, στη διάκριση σκληρών δεσμοφυλάκων και άνακριτών. Η ταλαιπωρία και ό κίνδυνος για τους ίδιους καθώς και ή άπελπισία των οικογενειών των ήταν ένα ίσχυρό κίνητρο για συμπάρσταση στους ανθρώπους αυτούς και τη διάσωση όσων έξ αυτών ήταν δυνατόν. Και προς την

κατεύθυνση αυτή στράφηκε ἐν πολλοῖς ὁ ζῆλος καὶ ἡ δραστηριότητα πολλῶν πνευματικῶν ποιμένων τότε.

Ἐκτελέσεις ὁμήρων καὶ καταστροφές χωριῶν καὶ κωμοπόλεων ἐκ μέρους τοῦ στρατοῦ κατοχῆς σὲ ἀντίποινα γιὰ φόνους ἐξ ἐνέδρας ἀξιοματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τοῦ ἐχθροῦ, γιὰ ἀνατινάξεις συρμῶν καὶ γιὰ ἄλλα σαμποτάζ ἔγιναν πολλές καὶ εἶναι λίγο πολὺ γνωστές. Θὰ ἦσαν ὅμως περισσότερες, ἐὰν δὲν εἶχαν μεσολαβήσει προσπάθειες καὶ παραστάσεις στοὺς ὑπεύθυνους στρατιωτικούς παράγοντες τοῦ ἐχθροῦ, ποὺ πολλές φορές εἶχαν θετικά ἀποτελέσματα. Θὰ ἀναφέρουμε ἐνδεικτικά τὴν ἐπέμβαση τὸ καλοκαίρι τοῦ 1942 τοῦ π. Ἰωάννη Μακροπούλου στὴ Μεσσηνία, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1944 τοῦ π. Βενεδίκτου Πετράκη στὸ Ἀγρίνιο, τοῦ π. Σωκράτη Ἀναζιλῆ μὲ τοὺς συνεργάτες του στὸ Βόλο. Ἄλλοτε πάλι μεταξὺ τῶν ὁμήρων ἔβρισκóταν καὶ κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἱεροκήρυκες, ὅπως ὁ π. Εὐστάθιος Μπιλάλης στὴν Καρδίτσα, ὁ ὁποῖος, μόλις κατόρθωσε νὰ ἀπολυθεῖ, φρόντισε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ὑπολοίπων ὀκτακοσίων συγκρατουμένων του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀπολυθοῦν τμηματικά ὅλοι.

Θὰ μπορούσε νὰ μνημονεύσει κανεὶς πολλά ἀκόμη παραδείγματα, ποὺ ἡ σωτηρία πολλῶν συμπατριωτῶν μας ὀφείλετο στὴν θαρραλέα ἐπέμβαση ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ στὴν Ἀθήνα, τοῦ μητροπολίτη Κορινθίας Μιχαῖλ, τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς Λογγοθάρδας στὴν Πάρο π. Φιλοθέου Ζερβάκου καὶ ἄλλων, ὅπου γλύτωσαν ἄνθρωποι ἀθῶοι ἀπὸ ἀποφασισμένη θανάτωση.

Γνωστὸ ἐπίσης ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Οἱ Μάρτυρες», εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ π. Διονυσίου Χαραλάμπους, ἡγουμένου μονῆς στὴ Λέσβο καὶ μετέπειτα μητροπολίτη Τρίκκης, ποὺ ταλαιπωρήθηκε στὰ γερμανικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, γιὰτὶ περιέθαλπε ἄγλους στρατιωτικούς.

Καὶ ὅσες φορές οἱ ἐπεμβάσεις αὐτὲς δὲν ἦταν ἀποτελεσματικές οἱ καλοὶ ποι-

μένες μὲ ὑπομονὴ καὶ ἐγκαρτέρηση περιμέναν ὦρες στὶς εἰσόδους τῶν φυλακῶν γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν κρατουμένους, νὰ τοὺς μεταφέρουν λίγα ἄλλα πολυτίμα ἐφόδια, νὰ τοὺς ἐνισχύσουν καὶ πολλές φορές νὰ τοὺς προσφέρουν τὶς τελευταῖες πνευματικὲς ὑπηρεσίες ἐν ὄψει τῆς ἐκτελέσεώς των.

Ἄξιο ἰδιαίτερης μνείας εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ π. Θεοδώρου Κωτσάκη, ἱεροκήρυκα στὴν Τρίπολη, ποὺ στὶς 5-12-1943, ὅταν οἱ Γερμανοὶ κρέμασαν ὀδόντα κρατουμένους στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τῆς Ἀνδρίτσας Ἀχλαδοκάμπου, μαζί μὲ λίγους γενναίους συμπαράστατες τοῦ ὕστερα ἀπὸ τετραήμερες συνεννοήσεις μὲ τὴ γερμανικὴ διοίκηση ἀνέλαβε τὸ θλιβερὸ καθήκον νὰ τοὺς ξεκρεμάσει, νὰ τοὺς ψάλλει τὴν νεκρῶσιμη ἀκολουθία καὶ νὰ τοὺς ἐνταφιάσει, πρῶγμα ποὺ ἐπανελάβε καὶ σὲ ἄλλες παρόμοιες περιστάσεις. Εἶναι ἀξιομνημόνευτο τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρξαν κληρικοί, ποὺ ὑπηρετήσαν στὰ χρόνια αὐτὰ ὡς ἐφημέριοι σὲ ναοὺς φυλακῶν ἐκτελώντας ἕνα θαρῶ χρέος. Στὶς φυλακὲς Ἀβέρωφ στὴν Ἀθήνα ὁ π. Προκόπιος Παπαθεοδώρου ἦταν ὑποχρεωμένος ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του νὰ συμπαρίσταται στοὺς μελλοθανάτους ποὺ γιὰ πολλοὺς μῆνες τὴν αὐγὴ ἐτουφεκίζοντο ἀπὸ τὰ ἐκτελεστικά ἀποσπάσματα τῶν Γερμανῶν στὸ προαύλιο τῶν φυλακῶν. Καὶ ὅταν πέρασε ὁ ἐφιάλης, ὁ καλὸς αὐτὸς ἱερέας, ὄρθιος στὸ καθήκον του τὰ σκληρὰ αὐτὰ χρόνια, εἶχε ὑποστεί τὶς συνέπειες τοῦ λειτουργήματός του μὲ ἕνα σοβαρὸ νευρικὸ κλονισμό.

Ἡ ἀγωνία τοῦ κόσμου ἐκορυφώνετο ὅταν λόγῳ ἑνὸς σαμποτάζ ἢ μιᾶς σχεδιαζόμενης ἀνταρτικῆς ἐνέργειας οἱ κατακτητὲς ἀπειλοῦσαν τὶς γύρω περιοχὲς μὲ ἀφανισμό. Στὶς κρίσιμες αὐτὲς στιγμὲς καὶ ὅταν ὅλους τοὺς κατελάμβανε ὁ φόβος καὶ ἡ ἀτολμία, ὅλοι ἐστρέφοντο στοὺς ἀξιούς αὐτοὺς κληρικούς γιὰ νὰ μεσολαβήσουν μεταξὺ τῶν διοικήσεων τοῦ στρατοῦ κατοχῆς καὶ τῶν ἀνταρτῶν. Συγκεκριμένα ὁ π. Λεωνίδας Παρασκευόπουλος τὶς παραμονὲς τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Γερμανῶν ἀπὸ

τήν πατρίδα μας τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1944 κατόπιν παρακλήσεως τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης μεσολάβησε σὸ ἀρχηγεῖο τῶν ἀνταρτῶν, ὥστε νὰ ἀποφύγουν ἐπιθέσεις κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ὑποχωροῦντος γερμανικοῦ στρατοῦ, ποῦ θὰ εἶχε σάν συνέπεια τὴν πραγματοποίηση τῶν ἀπειλῶν τῆς γερμανικῆς διοικήσεως γιὰ ἀντίποινα σὲ ὀρισμένες συνοικίες τῆς πόλεως.

Παρόμοια μεσολαβητικὴ προσπάθεια εἶχε ἀναλάβει καὶ ὁ π. Ἰωάννης Μακρόπουλος στὴ Μεσσηνία στὶς ἰταλικές ἀρχές μεθ' ἑτικῆς ἀποτελέσματα.

Γ'

Ἄλλὰ τὸ κορύφωμα τῆς δράσεως τοῦ π. Κωνσταντίου Χρόνη συνδέεται μετὰ δραματικὰ γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1943 στὴν ἐπαρχία Καλαβρύτων. Πολλὰ ἔχουν γραφῆι γιὰ αὐτὴν τὴν τραγικὴ ἱστορία καὶ κάθε χρόνος στὴν καθιερωμένη ἐπέτειο πολλὰ λέγονται, ἀλλὰ ἐπιμελῶς ἀποσιωπᾶται ἡ παρουσία καὶ ἡ δράση τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, γιὰτὶ ἡ μαρτυρία του ἐπισύρει συγκεκριμένες εὐθύνες καὶ ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς, χωρὶς νὰ ἀμνηστεύει γι' αὐτὸ καθόλου τὴν θαρραρότητα καὶ τὸ ἔγκλημα τῆς γερμανικῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως.

Ὅταν ἔγινε γνωστὸ ὅτι κατὰ τὶς ἐχθροπραξίες μεταξὺ Γερμανῶν καὶ ἀνταρτῶν οἱ τελευταῖοι εἶχαν συλλάβει 80 Γερμανοὺς αἰχμαλώτους, ἡ γερμανικὴ διοίκηση ἀπέπεισε ἀντίποινα, ἐὰν δὲν ἀποδίδοντο οἱ αἰχμάλωτοι. Τότε ὁ μητροπολίτης Αἰγυαλείας καὶ Καλαβρύτων συνεκάλεσε στὸ Αἴγιο μίαν σύσκεψη γιὰ νὰ σκεφθοῦν πῶς θὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ κατάσταση. Ἀπόφαση τῆς συσκέψεως ἦταν νὰ ἀνατεθεῖ σὲ ἐπιτροπὴ μετὰ κύριο ὑπεύθυνον τὸν π. Κωνσταντῖο νὰ ἀναλάβει μίαν μεσολαβητικὴν προσπάθεια μεταξὺ Γερμανῶν καὶ τοῦ ἀρχηγεῖο τῶν ἀνταρτῶν, ποῦ βρισκόταν στὸ χωριὸ Σκεπαστὸ. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μετὰ τὴν πρωτοβουλία τοῦ π. Κωνσταντίου ἀντηλλάγησαν τρεῖς φορές προτάσεις καὶ ἀντιπροτάσεις γιὰ ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων ἢ τύχη τῶν 80 γερμανῶν στρατιω-

τικῶν εἶχε ἀποφασισθεῖ καὶ μετὰ τὴν ἐξόντωσή των, ἡ γερμανικὴ ὀργὴ ἀνεόχλητη ξέσπασε μετὰ ὅλη τῆς τὴν σκληρότητα στὴν ἐπαρχία Καλαβρύτων.

Ἄφου μετὰ αὐτὸν τὸν ἀπαίσιο τρόπο ἱκανοποιήθηκε ἡ ἐκδικητικὴ μανία τῶν Γερμανῶν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τὰ μαρτυρικὰ Καλάβρυτα, οἱ ἐναπομείναντες κάτοικοι βρέθηκαν σὲ ἀπελπιστικὴ κατάσταση ἀντιμετωπίζοντας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θαρύτατο πένθος τοὺς προβλήματα στεγάσεως μέσα στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα, ἐνδύσεως, οἰκοσκευῆς, διατροφῆς, φαρμάκων. Κάθε ἐπικοινωνία εἶχε διακοπῆ, γέφυρες εἶχαν ἀνατιναχθεῖ καὶ μόνο ἓνα τμήμα τῆς γραμμῆς τοῦ ὁδοντωτοῦ σιδηροδρόμου Διακοφτοῦ-Καλαβρύτων βρισκόταν σὲ κατάσταση λειτουργίας ὑπὸ τὸν γερμανικὸ ἔλεγχον. Τὸ ἀρχηγεῖο τῶν ἀνταρτῶν, γιὰ λόγους ποῦ αὐτὸ ἔκρινε αἰτιολογημένους, εἶχε ἀποφασίσει τὴν ἀνατίναξη τῆς γραμμῆς. Ἐὰν αὐτὸ ἐπραγματοποιεῖτο κάθε δυνατότητα μεταφορᾶς ἐφοδίων γιὰ τὸν πληθυσμὸ αὐτὸν θὰ ἐξέλιπε. Ἄφου ὁ π. Κωνσταντῖος ἐξασφάλισε ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ στὴν Πάτρα τὴν παροχὴ ἐφοδίων μετέβη σχεδὸν πεζοπορῶν ἀπὸ τὸ Αἴγιο στὴν Πάτρα καὶ ἀργότερα στὴν Κόρινθο γιὰ νὰ πεῖσει τὴν ἀνωτέρα γερμανικὴ στρατιωτικὴ διοίκηση νὰ ἐπιτρέψει τὴν κίνηση τοῦ συρμοῦ ἀπὸ τὸ Διακοφτὸ στὴ Ζαχλωρὸ γιὰ τὴ μεταφορὰ του. Στὴ συνέχεια ἀνέβηκε πάλι πεζοπορῶν ἐπὶ ἀτελείωτες ὄρες στὰ Τρόπαια Γορτυνίας γιὰ νὰ συναντήσῃ αὐτοπροσώπως τὸν ἀρχικαπετάνιο τῶν ἀνταρτῶν Ἄρη Βελουχιώτη γιὰ νὰ τὸν πείσει νὰ μὴ ἀνατιναχθεῖ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, πράγμα τὸ ὁποῖο τελικὰ ἐπέτυχεν. Μετὰ αὐτὲς τὶς τολμηρὲς ἀλλὰ καὶ ἐξαντλητικὲς ἀπὸ ἀπόψεως κόπων καὶ κινδύνων πρωτοβουλίες κατόρθωσε ὁ π. Κωνσταντῖος Χρόνης νὰ ἀνακουφίσει κατὰ τὸ δυνατόν τὴν περιοχὴ καὶ νὰ σώσει ἑκατοντάδες γυναικόπαιδα στὴν φοβερῶτερη ὥρα τῆς δοκιμασίας τους. Εὐγλωττα γι' αὐτὴν τοῦ τὴ συμβολὴ εἶναι τὰ εὐχαριστήρια κείμενα τοῦ Δήμου Καλαβρύτων τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1947 καθὼς καὶ

ή έπιστολή του άντιπροσώπου του ΔΕΣ στην Πάτρα.

Δ'

Τά περιστατικά που αναφέρθηκαν προηγουμένως είναι ένδεικτικά της συλλογικής αυτής δράσεως μιάς οργανωμένης χριστιανικής προσπάθειας, χωρίς θέβαια να έξαντλούν τὸ θέμα στο σύνολό του, ούτε πάλι να έγγίζζουν τὴν εὐρύτερη προσφορά τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πιστῶν τέκνων της.

Ἀπό αὐτά ὅμως τὰ περιστατικά καὶ ἀπό τὸ γενικώτερο κλίμα που ἀναπτύχθηκε στὶς τάξεις τῶν πιστῶν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μποροῦν νὰ διατυπωθοῦν στὴν συνέχεια μερικά συμπεράσματα.

Πρῶτον, οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐναρμόνισαν τὴ δράση τους στὰ χρόνια τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ τῆς ἐχθρικής κατοχῆς με τὸν γενικώτερο πνευματικὸ τους προσανατολισμὸ καὶ τὴν συγκεκριμένη τους ἀποστολὴ μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν κοινωνία. Τὸ κήρυγμα ξεκομμένο ἀπὸ τὶς ἔμπρακτες ἐκδηλώσεις φιλανθρωπίας καὶ προσφορᾶς στο κοινωνικὸ σύνολο θὰ ἦταν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψη τῶν δυσκόλων συνθηκῶν, που ἐπικρατοῦσαν τότε στὸν τόπο, κενὸς λόγος καὶ φυσικὰ ἀκαρπὸς χωρὶς ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸν λαό. Πάλι ὑλικὲς παροχὲς χωρὶς πνευματικὴ τροφοδοσία καὶ τόνωση τῶν ἀνθρώπων θὰ ἦταν μίᾳ προσωρινῆ ἀνακούφιση, χωρὶς οὐσιαστικὴ βελτίωσή των.

Ἐπίσης πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἄγωνας αὐτὸς δὲν εἶχε ἄλλα ἐρείσματα παρὰ μόνο τὴν πίστη, τὸν ζῆλο καὶ τὴν προσωπικὴ καθολικὴ ἀφιέρωση τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν. Ἐνῶ ἀντίθετα εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν ἕναν ὠκεανὸ ἀναγκῶν χωρὶς ἐξασφαλισμένους πόρους με μίᾳ ἀποδιοργανωμένη κρατικὴ μηχανή, κάτω ἀπὸ μίᾳ τριπλῆ βαρβαρικῆ στρατιωτικῆ παρουσίας, ἐνῶ παράλληλα ἀνεπτύσσετο ἕνα φοβερὸ διχαστικὸ κλίμα στὶς εὐρύτερες μάζες τοῦ λαοῦ μας. Σὲ αὐτὴ τὴν κατάσταση ἐκοπίασαν ὑπηρετώντας τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπιτελώντας ὄχι ἕνα ἀπλῶς καλῶς νοούμενο καθή-

κον, ἀλλὰ ἀφιερώνοντας τὸ σύνολο τῶν δυνάμεών τους, ἐξαντλώντας τὰ ὄρια τῶν δυνατοτήτων τους που διέθεταν σὲ κάθε περίσταση προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ὁ συγκεκριμένος σκοπός. Καὶ τὸ ἐκτεταμένο αὐτὸ ἔργο, ὅπως πραγματοποιεῖτο μέσα στὶς κατεχόμενες ἀπὸ ἐχθρικοὺς στρατοὺς πόλεις τῆς πατρίδας μας ἀπαιτοῦσε γιὰ νὰ μὴ συναντήσῃ ἐμπόδια ψυχραιμία καὶ σύνεση· καὶ πρέπει νὰ διευκρινισθεῖ ὅτι τοῦτο δὲν ἀποτελοῦσε συμβίθασμὸ ἢ δειλία ἔναντι τῶν κατακτητῶν, ἀλλὰ μίᾳ μεθόδευση γιὰ τὴν ἀπρόσκοπτη ἐφαρμογὴ του.

Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς προσπάθειας ἦταν ὅτι ἐχόρτασε λιμοκτονοῦντες, ἐτόνωσε πληγωμένους, βοήθησε πρὸς κάθε κατεύθυνση, ἀνεκούφισε τὸν ὀποιοδήποτε πόνο, δὲν προσέθεσε πόνο. Καὶ πρέπει νὰ τονισθεῖ τὸ τελευταῖο, γιὰτὶ καὶ ἄλλοι ἐκινήθησαν τὰ χρόνια αὐτά, κατέβαλαν κόπους, προσέφεραν θυσιῆς καὶ τὸν ἑαυτὸ τους ἀκόμη, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι εἶναι ἀμέτοχοι ἐνὸς μεριδίου τουλάχιστον, πόνων καὶ συμφορῶν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τὴν περίοδο αὐτὴν καί, τὸ θλιβερότερο, ὅτι ὑπῆρξαν φορεῖς διχασμοῦ με παρατείνόμενες στὸ χρόνο συνέπειες. Ἐνῶ ἀντίθετα οἱ Χριστιανοὶ αὐτοὶ ποιμένες ἀνέλαβαν ὅσον τοὺς ἐπέτρεπε ἡ δυνάμη των καὶ ἡ ἐπιρροή των κατευναστικὲς πρωτοβουλίες γιὰ νὰ ἐκτονώσουν ἐκρηκτικὲς καταστάσεις καὶ νὰ μειώσουν τὶς συμφορές. Ὁλος αὐτὸς ὁ ἀγώνας βρῆκε ἀνταπόκριση στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας καὶ ἰδιαίτερα σὲ μεγάλο τμῆμα τῆς νεολαίας, που ἐκτιμώντας τὴν ἄδολη προσφορὰ τῶν ἐργατῶν του καὶ τὴν πνευματικὴ δύναμη που τοὺς ἔδινε τὴν πνοή γιὰ τέτοια κατορθώματα, πύκνωσε τὶς φάλαγγες τῶν ἐθελοντῶν αὐτῶν ἀγωνιστῶν, με συνέπεια μίᾳ καινούργια ἐλπίδα νὰ γεννηθεῖ γιὰ τὸν τόπο με τὴ λήξη τοῦ πολέμου. Τὸ πῶς ἀναπτύχθηκε αὐτὸ τὸ πνευματικὸ κίνημα μέσα σ' αὐτὲς τὶς πικρὲς ἡμέρες, εἶναι μίᾳ ἄλλῃ ἱστορία, που θὰ πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ γίνῃ γνωστὴ.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

«Ότε ἴσταντο κατεβίβαζον τὰς
πτέρυγας αὐτῶν. Καὶ ἐγένετο φω-
νὴ ἄνωθεν ἐκ τοῦ στερεώματος
τοῦ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν».

(Ἰεζ. α' 25).

ΤΟ ΓΛΑΡΑΚΙ

Δίπλωσε τὰ φτερά του χαμηλά
καὶ στάθηκε,
—πῶς στέκονται στὸ πέλαο
τὰ μικρὰ πουλιά;
Δὲν ἦτανε ἀητὸς γιὰ νὰ βρεθῆ,
μ' ἓνα του πέταγμα,
στὴν ἄπειρη γαλήνη.
Γλαράκι 'ταν μονάχα
ἀκροπελαγίτικο,
ἄξαφνα ἀπ' τοὺς ἀνέμους ἀρπαγμένο,
ἴσως κι' ἀπ' τὴ δική του τὴν ἀποκοτιά...
Σὲ τέτοια μάνητα δαιμονική,
σὲ τέτοιο ἴλιγγο ἀπόγνωσης,
σὲ τέτοιο χαλασμό,
δὲν βρέθηκε ξανά!
'Εδῶ, εἶπε, θὰ βουλιάξω,
ἐδῶ...

ἐδῶ...

ἐδῶ!

Πόσες φορές τὸ εἶπε;
Δὲ θυμάται πιά...
Κι' ἔτοιμο νὰ πεθάνη
μὲ δάκρυ κόμπο ὀλόκαυτο
ὄνειρευόταν...
καὶ ξανά ὄνειρευόταν,
τὴ νυσταγμένη γλύκα
μακρυνῆς ἀκρογιαλιάς,
ἄσπρες βαρκοῦλες ποὺ βουτουῖσαν
καὶ γελοῦσαν...
στιγμές, ἀγύριστες στιγμές,
ἀνεμελιάς...

Καὶ καθὼς μέτραγε
καὶ ζήλευε πικρά,
τῶν καρabiῶν τὴ δύναμι,
τῶν καπετάνιων τὴν παληκαριά,
τῶν βράχων τὴν ἀσάλευτη γαλήνη
κι' ὡς τὸ μεδοῦλι ρούφαγε
καὶ ρούφαγε
τὴν ἀνημπόρια του...
Εἶδε,
πῶς δύναμι πρωτόγνωρη
ἔδιωξε τὴν εὐτέλειά του!
Κι' ἔνοιωσε μιὰ στιγμή Θεός!
Καὶ πέταξε σ' ὄνειρεμένα ὕψη,
ὅπως ταιριάζει σὲ βασιλικὸ πουλί,
μ' ἀξιοπρέπεια καὶ μὲ τόλμη, δηλαδῆ.
Σὰν νάτανε ἀητὸς!
Κάποια στιγμή
καὶ δὲν γνωρίζει «πῶς»...
Στιγμὴ κλεμμένη
ἀπὸ χώρους ἀστρικούς!
Κι' ὅπως ταιριάζει σὲ βασιλικὸ πουλι
ἀνέβηκε ψηλά,
ψηλά πολὺ
κι εἶδε τὸν Ἥλιο!
Κάποια στιγμή
ποὺ τᾶξῃσε ὄλα αὐτὰ
τὰ θαυμασὰ.
Ναί! Μιὰ στιγμή Μεγάλη!
Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ θυμηθῆ τὸ «πῶς»,
σὰν νάγινε μικρὸς-μικρὸς Θεός!

ΠΟΠΗ ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΗΜΕΡΑ

Όταν πρό πενήντα περίπου ετών (πρ 1940), ο Άλεξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης), έγραφε τή μελέτη του γιά τó Βυζάντιο σέ σχέσι με τή σύγχρονη έρευνα, θεωρήθηκε πρωτοποριακός. Τά χρόνια πού πέρασαν τόν έδικαίωσαν. Έδειξαν τήν επικαιρότητα τής σπουδαίας εκείνης έποχής. Οί διαρκώς αύξανόμενες έρευνες σέ όλους τούς τομείς τού βυζαντινού πολιτισμού αποδεικνύουν κάθε μέρα τήν άνυπολόγιστη σημασία τού άλλοτε περιφρονημένου εκείνου θησαυρού. Τρεις πρόσφατες ελληνικές εκδόσεις, αφιερωμένες στήν βυζαντινή κληρονομιά, μάς φέρνουν πάλι τó θέμα επί τάπητος.

Τó Κέντρο Βυζαντινών Έρευνών τής Φιλοσοφικής Σχολής τού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης έξέδωσε διπλό τόμο (άρ. 13, 1 και 2), αφιερωμένο στόν καθηγητή τής Βυζαντινής Ιστορίας Ιωάννη Καραγιαννόπουλο. Τó δίτομο αυτό δώρημα άποτελεί ένα δώρο όχι μόνο στόν τιμώμενο βυζαντινολόγο, αλλά και στήν έπιστήμη γενικώτερα. Οί δύο όγκώδεις τόμοι (Σύνολο 1628 σελίδες), με τίς πολύτιμες συνεργασίες τους άποτελούν ένα σταθμό στήν βυζαντινολογία. Έκατό περίπου Έλληνες και Ξένοι έρευνήτες προσφέρουν τίς έπιστημονικές μονογραφίες τους άπό όλους τούς κλάδους τής βυζαντινής έπιστήμης, άπό τήν ιστορία και τήν παλαιογραφία μέχρι τήν θεολογία και τήν άγιολογία. Ξεχωρίζουν μερικά κορυφαία όνόματα, όπως ό Hunger και ό Sevcenko, ό Mango και ό Nicol, και άπό τούς Έλληνοαμερικανούς ό Άνάστος και ό Γιαννακόπουλος.

Θαυμάζει κανείς, ότι τόσο άξιόλογοι μελετητές άσχολούνται με ένα πλήθος ειδικών θεμάτων, με μιá σφραγίδα, μιá έπιγραφή,

μιá χρονολογία, ένα άπόσπασμα κειμένου, μιá εικόνα, ένα τοπωνύμιο, έναν ειδικό όρο κλπ. Όλα αυτά δείχνουν άσφαλώς τόν πλούτο τού θέματος, αλλά και τήν σπουδαιότητα όλων τών πλευρών του. Και ή παραμικρή πτυχή έρχεται στήν έπιφάνεια και έξετάζεται διεξοδικά. Τίποτε δέν θεωρείται περιφρονητέο άπό τó ανεξάντλητο εκείνο μεταλλείο.

Κλείνοντας κανείς τούς δύο τόμους τού Δωρήματος σκέπτεται: πόσο περιεργο θά φαινόταν άλλοτε, εάν ένας διάσημος καθηγητής ενός ευρωπαϊκού ή αμερικανικού Πανεπιστημίου ήσυχολείτο με έναν βυζαντινό καλόγερο ή με τήν φυλλάδα ενός βυζαντινού καλλιγράφου! Σήμερα θεωρείται τόσο φυσικό και τόσο επίκαιρο πράγμα ή ένασχόλησι αυτή. Είναι ή τύχη τών πνευματικών κατορθωμάτων' στήν αρχή να θάπτονται και κατόπιν — ίσως μετά χίλια χρόνια — να προβάλλουν μέσα άπό τήν λήθη και τήν περιφρόνησι.

Τó Μορφωτικό Ίδρυμα τής Έθνικής Τραπέζης, έκτός άπό τά άλλα άξιόλογα δημοσιεύματά του, παρουσίασε τόν περασμένο χρόνο τó σημαντικό έργο τού αστριακού καθηγητού Herbert Hunger «Βυζαντινή Λογοτεχνία». Ό πρώτος τόμος περιέχει τήν φιλοσοφία, τήν ρητορική, τήν έπιστολογραφία και τήν γεωγραφία σέ μετάφρασι Λ. Μπενάκη, Ι. Άναστασίου και Γ. Μακρή.

Ό επόμενος τόμος θά είναι αφιερωμένος στήν ιστοριογραφία - χρονογραφία, τήν φιλολογία και τήν ποίηση. Ό τρίτος τόμος θά άσχοληθῆ με τή μουσική, τά μαθηματικά και τήν άστρονομία, τίς φυσικές έπιστήμες, τήν ιατρική, τήν πολεμική τέχνη και τó δίκαιο.

Όπως σημειώσαμε για τὸ προηγούμενο ἔργο, ἔτσι μπορούμε νὰ παρατηρήσουμε καὶ ἐδῶ μὲ πόση σοβαρότητα καὶ ὑπευθυνότητα γίνεται ἡ ἐκασχόλησι μὲ τὰ βυζαντινὰ γράμματα. Ὁ συγγραφεὺς ἀρχίζοντας τὸ κεφάλαιο «Φιλοσοφία» ἀποτίει φόρο τιμῆς στὸν ἀείμνηστο Β. Ν. Τατάκη, τὸν πρῶτο πὸν ἀσχολήθηκε πρὸ 40 ἐτῶν μὲ τὴν βυζαντινὴ φιλοσοφία.

Γενικότερα ὁ Hunger παρατηρεῖ, ὅτι ἔχει σὰν ἀφετηρία του τὸν Krumbacher μὲ τὸ μνημειῶδες ἔργο του «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας», ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἀπλῶς γιὰ μιὰ ἐπανέκδοσι, ἔστω ἐμπλουτισμένη. Ἀπὸ τότε ἔγιναν πολλές ἀνακατατάξεις στὴν μέθοδο ἐργασίας καὶ στὰ πεδία τῆς ἔρευνας. Ἡ ἐπιστῆμη τοῦ Βυζαντίου ἔχει πλουτισθῆ καὶ διαρθρωθῆ σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ σὲ ἀνυπολόγιστες διαστάσεις. Εἶναι σήμερα μιὰ δουλειά, πὸν ἀπασχολεῖ τὰ πιὸ μεγάλα Πανεπιστήμια καὶ τὰ πιὸ εἰδικὰ Ἰνστιτούτα.

Παραλλάσσοντας τὴν προηγούμενη σκέψι μας θὰ μπορούσαμε ἐδῶ νὰ προσθέσουμε, ὅτι ἡ Βιέννη καὶ τὸ Μόναχο σκύβουν μὲ εὐλάβεια ἐμπρὸς στὴ Νίκαια, στὴν Τραπεζούντα καὶ στὸ Μυστρά.

Τὸ τρίτο σπουδαῖο ντοκουμέντο πὸν ἔχουμε γιὰ τὴν διαχρονικότητα τοῦ Βυζαντίου, εἶναι ὁ τόμος «Ν ἰ κ α ι α, Ἱστορία, Θεολογία, Πολιτισμὸς», πὸν κυκλοφόρησε πρόσφατα ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Μητρόπολι Νικαίας καὶ εἶναι ἀφιερωμένος στὴν 1200ῆ ἐπέτειο τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325-787, 1987). Ὁ ἀκούραστος Μητροπολίτης Γεώργιος Παυλίδης, μὲ τὸ ἐκλεκτὸ ἐπιτελεῖο του ἐπιμελήθηκαν ἰδιαίτερα τὸν καλαίσθητο αὐτὸ τόμο (ἐξώφυλλο, εἰκόνες, χάρτες, σχέδια).

Οἱ συνεργάτες στὶς 440 σελίδες τοῦ τόμου παρουσιάζουν τὴν πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς βυζαντινῆς πόλεως, τὴν θεολογικὴ τῆς παραγωγή, τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο καὶ τὴν Θεολογία τῆς εἰκόνος, τὴν ἐκκλησιαστικὴ τέχνη, τὴν φιλοσοφία, τὴν φιλολογία, τὴν ἰατρικὴ καὶ τὸν κοινωνικὸ βίο τῆς. Ὑπάρχουν καὶ στοχαστικὲς καὶ λογοτεχνικὲς προσεγγίσεις στὸ θέμα.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ τόμου ἐξετάζεται ἡ σημερινὴ Νίκαια (Ἀττικῆς) μὲ τὸν

πλούσιο θρησκευτικὸ καὶ κοινωνικὸ τῆς βίο. Τὸ σύνολο εἶναι ἓνα πανόραμα, ἱστορικὸ καὶ πολιτιστικὸ, πὸν δείχνει περίτρανα τὴν θαυμαστὴ ἐπιβίωσι τοῦ Βυζαντίου διὰ μέσου τόσων φοβερῶν περιπετειῶν καὶ τρικυμιῶν.

Τὸ ὄλο τιμητικὸ ἀφιέρωμα εἶναι ἓνα δεῖγμα ὑψηλῆς ἱστορικῆς μνήμης, πὸν συντελεῖ, ὅπως γράφει ὁ ἐμπνευστῆς τοῦ Τόμου, «εἷς τε τὴν τῶν προηθληκῶν μνήμην καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησίν τε καὶ ἐτοιμασίαν» (ἀπὸ τὸ Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Πολυκάριου, ἐπισκόπου Σμύρνης, κεφ. 18). Εἶναι ἓνα ἔργο ἐπιστημονικὸ καὶ φρονηματιστικὸ, μὲ πλούσιες σελίδες πόνου καὶ δόξας.

***

Μετὰ ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα, πὸν παρουσιάσθηκαν στὴ χώρα μας τὸν τελευταῖο καιρὸ, ὡς θυμηθούμε καὶ μερικὲς ἀντίστοιχες προσπάθειες πὸν γίνονται στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες ἀπὸ ἀξιόλογους ἑλληνοαμερικανοὺς ἐρευνητῆς τῆς Βυζαντινῆς κληρονομιάς.

Μιὰ ἀπὸ τίς δραστηριότητες τῆς Ἑλληνορθόδοξης Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὸ Μπρουκλίν τῆς Μασσαχουσέτης εἶναι καὶ ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰακώβου «Βιβλιοθήκη Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Ἱστορικῶν Πηγῶν». Ὑπὸ τὴν διεύθυνσι τοῦ ἀκούραστου π. Νομικοῦ Βασιλίου ἔχουν ἐκδοθῆ δέκα τέσσερις τόμοι, πὸν ἀναφέρονται στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, στὸν Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό, στὸν Πατριάρχην Φώτιο, στὴν ἀλληλογραφία τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολιμοῦ Β', στὸν Πατριάρχην Ἀθανάσιο Α', στὸν Σιμεὼν Θεσσαλονίκης, στὸν Ἁγιο Νικόλαο τῆς Σιών, στὴν πριγκίπισσα Εἰρήνην Εὐλογία Χούμναινα Παλαιολογίνα, στὸν Γρηγόριον Νύσσης κλπ.

Στὴν σειρὰ αὐτῆ, ὅπου παρουσιάσθηκαν ἀξιόλογα βυζαντινὰ κείμενα μὲ σχόλια καὶ μεταφράσεις, προστέθηκε τώρα τὸ ἔργο «Βίος καὶ πολιτεία καί... διήγησις τοῦ Ἁγίου καὶ θαυματουργοῦ Νίκωνος μυροβλήτου τοῦ Μετανοεῖτες». Τὸ ἔργο ἐπιμελήθηκε ὁ Denis Sullivan, παραθέτοντας τὸ παλαιὸ κείμενο, μετάφρασι στὰ ἀγγλικά καὶ σχό-

λια (σελ. 314). Πρόκειται για μιὰ σοβαρή ἐπιστημονική ἐργασία με ἀπαιτήσεις.

Δὲν θὰ ἦταν καὶ πάλι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ πανεπιστημιούπολι τῆς Βοστώνης γονατίζει με σεβασμὸ ἐμπρὸς στὸν βυζαντινὸ Πόντο καὶ στὴν μεσαιωνικὴ Ἑλλάδα. Καὶ τοῦτο μετὰ ἀπὸ μιὰ χιλιετία. Εἶναι κι' αὐτὸ μιὰ ρεβάνς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναφέρουμε καὶ δύο ἄλλες μικρότερες ἐστίες βυζαντινῶν σπουδῶν: τὸ Κέντρο βυζαντινῶν καὶ νεοελληνικῶν σπουδῶν, πού διευθύνει ὁ καθηγητὴς Κωνσταντῖνος Καβαρνὸς στὸ Belmont τῆς Μασσαχουσέτης καὶ ἔχει κάνει ἀξιόλογα δημοσιεύματα, καθὼς καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτο Πατερικῶν καὶ Βυζαντινῶν Σπουδῶν πού ἴδρυσε στὴ Ν. Ὑόρκη ὁ καθηγητὴς Κωνσταντῖνος Τσιροπανλῆς καὶ δημοσιεύει σχετικὲς μελέτες. Αὐτὲς οἱ πνευματικὲς ἐστίες κρατοῦν ἀναμμένη τὴ φλόγα τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸ πνευματικὸ Βυζάντιο καὶ μεταδίδουν τὶς σχετικὲς ἀνταύγειες στὸν σύγχρονο τεχνοκρατούμενο κόσμο.

Τέλος δὲν πρέπει νὰ παραληφθῆ ἔδῳ τὸ

ὄνομα ἑνὸς ἄλλου ἀκαταπόνητου ἐργάτη, ὁ ὁποῖος μεταλαμπαδεύει ἀφθονο φῶς γιὰ τὰ θέματα αὐτά. Πρόκειται γιὰ τὸν καθηγητὴ π. Δημήτριο Κωνσταντέλο, ὁ ὁποῖος διδάσκει στὸ Stockton State College τῆς Ν. Ἰερσέης. Εἶναι γνωστὲς οἱ πολλὲς μελέτες του γιὰ τὸ Βυζάντιο καὶ προπάντων τὸ βασικὸ ἔργο του «Βυζαντινὴ φιλοanthρωπία καὶ κοινωνικὴ πρόνοια», πού μεταφράσθηκε στὰ ἑλληνικὰ πρὶν δύο χρόνια. Ἔτσι συνεχίζεται στὸν Νέο Κόσμο με πολὺ ζῆλο ἡ μελέτη τοῦ Βυζαντίου, ἕνα ἔργο πού τὸ ἀρχισαν οἱ μεγάλοι πρωτοπόροι Χαράνης, Ἀνάστος κλπ. Εἶναι παρήγορο καὶ ἐλπιδοφόρο τὸ γεγονός, ὅτι δὲν λησμονοῦνται οἱ ρίζες τῆς ἐθνότητος, ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ πλατεῖα στρώματα τῆς ὁμογένειας στὴν Ἀμερικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δασκάλους καὶ μάλιστα τῶν Πανεπιστημίων. Μακάρι ἡ στροφὴ αὐτὴ πρὸς τὶς ρίζες νὰ φέρῃ πλούσιους καρποὺς τόσο στὸν Νέο Κόσμο ὅσο καὶ στὴν γερασμένη μας Εὐρώπη. Ἡ ἀνάγκη εἶναι μεγάλη.

Β. ΕΡΑΣΤΟΣ

Ε Κ Ε Ι

Ἐκεῖ πού τὰ καντήλια χύνουνε
χρυσοπορφύρωτη μιὰ λάμψη
σὲ σωπαιμένα τέμπλη,
σ' ἀγγελοκράτητους λιθανισμένους
θόλους,
ἐκεῖ πού ὁ ψαλμὸς ὑψώνεται
μυσταγωγημένος,
κι' ὁ ὕμνος ὁ οὐρανικός
ψαλμένος ἀπὸ ἀγγέλων χεῖλια
εἰρήνη ἀπλώνει «ἐπὶ γῆς»,
ἐκεῖ ὅπου φτωχοὶ καὶ πλούσιοι,
κι' οἱ δυὸ μαζί πιὸ πλούσιοι ἀκόμα

μὲ τοῦ Θεοῦ τὸ φόβο,
τὰ χέρια σφίγγουνε «ἀλλήλων»,
ἐκεῖ ὅπου νεκροὶ καὶ ζωντανοὶ
πανηγυρίζουνε ἀντάμα,
καὶ τ' ὄνομά τους μνημονεῖ Γέροντας,
πάνω στὰ Τίμια τὰ Δῶρα,
ἐκεῖ ἅς τρέχουν τὰ πρῶτα θήματά μας
τὶς Κυριακές,
νὰ μοιάσουμε τὰ Σεραφεῖμ κάτω στὴ γῆ,
κι' ὁ νοῦς νὰ κρᾶζῃ ἀφωνα,
Εὐλογημένος Ὁσαννά

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΡΑΣΟΓΛΟΥ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Π Ρ Ω Τ Η Φ Ο Ρ Α

Στή χρονιά της χιλιετηρίδος του Χριστιανισμού στη Σοβιετική Ένωση, δόθηκαν οι πρώτες άδειες για να κτισθούν καινούργιες Έκκλησίες. Η είδηση λέει: Για πρώτη φορά από την Έπανάσταση του 1917, οι σοβιετικές αρχές έδωσαν στη ρωσική ορθόδοξη Έκκλησία άδεια να ανέγειρει ένα καινούργιο Ναό στη Μόσχα.

Ακόμα έγινε γνωστό, ότι δόθηκαν άδειες για να κτισθούν κι' άλλες 34 εκκλησίες σε διάφορες πόλεις της Σοβιετικής Ένωσης. Θα δημιουργηθούν ακόμα και τρία νέα «ιεροσπουδαστήρια».

Ας σημειώσουμε εδώ και κάτι που αφορά τη διάδοση του «λόγου του Θεού»: Η Ρωσική Έκκλησία τυπώνει 100.000 αντίτυπα της Άγιας Γραφής, ενώ παράλληλα εισάγονται στην άχανη εκείνη χώρα 1.000.000 αντίτυπα Καινής Διαθήκης και προσευχητάρια που προσφέρουν ξένες Έκκλησίες...

Ο Θεός Λόγος και οι λατρευτικές ευκαιρίες στους Ναούς, είναι πηγές αιώνιες που τονώνουν πιστούς και δημιουργούν όμολογητές και μάρτυρες της Αλήθειας.

ΚΑΙ ΚΑΤΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΙΣΙ

Από τον επόμενο μήνα, τον Νοέμβριο, στο Μουσείο Τσερνούσι, στο Παρίσι, θα λειτουργήσει έκθεση με θέμα: «Χίλια χρόνια χριστιανικής παράδοσης στη Ρωσία».

Η έκθεση θα παρουσιάσει περίπου 300 αντικείμενα, κυρίως εικόνες, χειρόγραφα και άλλα ιερά αντικείμενα της θείας Λατρείας.

Θα είναι για το κοσμοπολίτικο Παρίσι, μια όαση πνευματική. Κάτι που θα θυμίζει στο δυτικό κόσμο, πώς στην

Ανατολή, το φώς της Πίστewος δέν σβήστηκε, όσοι άνεμοι κι' άν φύσηξαν κι' ακόμα φυσούν.

Και κάτι ακόμα από τη Γαλλία: «Προσευχή που συντάχτηκε με την ευκαιρία της χιλιετηρίδος του Ευαγγελισμού της Ρωσίας ανοίγει όλες τις ραδιοφωνικές έκπομπές των Όρθοδόξων της Γαλλίας, που απευθύνονται και στηρίζουν τα αδέρφια τους στη Ρωσία».

Κ Α Ι Ο Μ Ο Λ Ο Γ Ι Ε Σ

Είναι γνωστή η όμολογία του Κωνσταντίν Κάρτσεφ, προέδρου του Συμβουλίου για τα θρησκευτικά ζητήματα στη Σοβιετική Ένωση. Το κείμενο αυτό διέρευσε στη Δύση, και είδε το φώς στο εβδομαδιαίο περιοδικό «Η Ρωσική σκέψη», που εκδίδεται στο Παρίσι.

Με αυθόρμητη διάθεση ο Κάρτσεφ αποκαλύπτει τη βαθεία άμηχανία «των Σοβιετικών κρατούντων μπροστά στη ζωντανία της θρησκευτικότητας στη Ρωσία». Ρωτάει: «Πώς θρискόμαστε στο σημείο αυτό μετά από 70 χρόνια Κομμουνισμού;»

Η όμολογία αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία στις εφετεινές γιορτές, για τις όποιες τόνισε ο Μητροπολίτης Κιέβου Φιλάρετος:

«Πιστεύαμε ότι η Χιλιετηρίδα θα ήταν γιορτή της Ρωσικής Όρθόδοξης Έκκλησίας, αλλά αποδείχθηκε μεγαλειώδης έορτασμός της παγκόσμιας Χριστιανοσύνης».

Δέν είναι εδώ δυνατό ν' αναφερθούν όλες οι έκδηλώσεις, που έγιναν και γίνονται στο Δυτικό κόσμο, τα συνέδρια που έλαβαν χώρα στη Γενεύη, στη Γαλλία, στη Γερμανία, αλλά και οι έκδηλώσεις, που έγιναν στην Ελλάδα. Οι ειδικοί τις κατέγραψαν και έτόνισαν τη σημασία τους.

ΣΤΟΝ ΚΑΝΑΔΑ

“Ας πᾶμε τώρα καὶ σ’ ἄλλα θέματα, ρίχνοντας «ματιές» σ’ ἄλλες χώρες.

Πρὸ καιροῦ τὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας τοῦ Καναδά «χαρακτήρισε σὰν ἀντισυνταγματικὸ τὸ νόμο ὑπὲρ τῶν ἐκτρώσεων. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ προκάλεσε αἴσθηση σ’ ὅλη τὴ χώρα, δημιουργώντας ἕνα σοβαρὸ «νομικὸ κενὸ» στὴν ἰσχύουσα νομοθεσία.

Αὐτὰ συμβαίνουν στὸν Καναδᾶ. Στὴν Ἑλλάδα εἶναι πιά καὶ νομικὰ κατοχυρωμένες οἱ ἐκτρώσεις...

Τίποτε ἄλλο!...

«ΤΕΧΝΙΤΕΣ ΕΙΡΗΝΗΣ»

Καὶ ἀπὸ τὴ Σρι Λάνκα μαθαίνουμε ὅτι ἰδρύεται «Κέντρο γιὰ καλλίτερο κόσμο». «Τὸ Κέντρο ἀποσκοπεῖ νὰ βοηθήσει στὴν σύγκλιση ὄλων τῶν ἐνεργειῶν γιὰ κοινωνία δίκαιη καὶ εἰρηνική». Καὶ τὸ σύνθημα τοῦ Κέντρου: «οἱ Χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ εἶναι τεχνίτες εἰρήνης».

Δυναμικὸ σύνθημα, χρήσιμο γιὰ ὅλους μας!

ΚΙ ΑΠΟ ΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ

Κι’ ἀπὸ τὸ Λονδίνο μιὰ θλιθερὴ πενιὰ: «Στὸ Κέντρο τοῦ Λονδίνου συνάντησα ἀνθρώπους νὰ κοιμοῦνται σὲ χάρτινες κούτες. Δὲν ἤξερα τί νὰ τοὺς πῶ. Κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς μοῦ εἶπε ὅτι ἀπὸ πολλὰ χρόνια κανεὶς δὲν τοῦ εἶχε δώσει τὸ χέρι».

Ἀπόσπασμα ἀπὸ γράμμα, ποὺ στάλθηκε στὴ Βρετανικὴ Κυβέρνηση. Μὰ δὲν εἶναι μόνο αὐτό... Παρόμοιες σκηνές συναντᾶει κανεὶς σὲ διάφορα σημεία τοῦ πολιτισμένου μας, «πολυπροσδεμένου» μας κόσμου...

Πότε;

Μὰ στὰ τέλη τοῦ 20οῦ αἰώνα!

ΣΤΟ ΑΝΑΠΗΡΙΚΟ ΚΑΡΟΤΣΙ

Ὁ Στέφαν Χώκιγκ, καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν στὸ Καίμπριτζ, στὴν ἔδρα τοῦ Νεύτωνα, εἶναι ὁ θεωρητικὸς «τῆς μαύρης τρύπας τοῦ διαστήματος».

Μὰ ὥστόσο δὲν εἶναι μόνο τὰ ἐπιστημονικά του ἐπιτεύγματα. Ἡ ἀναπηρικὴ πολυθρόνα, ποὺ εἶναι καθηλωμένος, μᾶς μιλάει πῶς εὐγλωττα. Ἀπὸ φοιτητὴς ἔπαθε «ἀμνοτροφικὴ ἑτερόπλευρο σκλήρυνση». Ἄλλὰ δὲν κάμφθηκε. Ἐξ ὀλοκλήρου παράλυτος, μιλώντας μὲ τὴν βοήθεια ἑνὸς «συνδεσάιζερ» ἔγινε διάσημος, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Καίμπριτζ, ταξιδεύει σ’ ὅλο τὸν κόσμο, ἕνας ἀληθινὸς ἥρωας τῆς ἐπιστήμης.

Ὁ ἀνάπηρος φοιτητὴς τοῦ 1962, σήμερα εἶναι ὁ γνωστὸς ἐρευνητὴς. Ὁ καταπληκτικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ζωντανὸ παράδειγμα γιὰ κάθε... ἀπογοητευμένο τῆς ζωῆς...

«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΗΜΑΙΝΕΙ

ΑΓΑΠΗ!»

Νὰ ἕνας πρωτότυπος ὀρισμὸς τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸν θρῆκαμε στὸν πρωτεργάτη τοῦ Ραούλ Φολλερῶ:

«Πολιτισμὸς δὲν σημαίνει οὔτε ἀριθμό, οὔτε δύναμη, οὔτε χρῆμα. Πολιτισμὸς εἶναι ἡ ὑπομονετικὴ, ἡ ἀγωνιστικὴ, ἡ ἐπίμονη προσπάθεια, νὰ ὑπάρχουν πάνω στὴ γῆ λιγότερες ἀδικίες, λιγότεροι πόνοι, λιγότερες δυστυχίες.

Πολιτισμὸς σημαίνει ἀγάπη!»

Τὸ συνυπογράφετε;

I. Γ. Α.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΚΑΙΝΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙ ΤΟΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟ
ΤΟΥ 1944 ΤΕΥΧΟΣ ΤΩΝ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Η ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ

Εἰς τὴν πανήγυριν τοῦ Ἔθνους πού ἀνακτᾷ τὴν ἐλευθερίαν του τὸ περιοδικὸν τοῦτο καλεῖται νὰ συμμετάσχη, ὅπως συμμετέσχε καὶ εἰς τὸν πόνον τριῶν καὶ πλέον ἐτῶν. Καὶ ὁ πανηγυρισμὸς πρέπει νὰ εἶναι δλόφυχος καὶ δλόκαρδος διότι καὶ ἡ λύτρωσις εἶναι κάτι πού ἀφορᾷ καὶ περιλαμβάνει ὄχι μόνον ὄλους τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὴν προσωπικότητα τοῦ κάθε Ἕλληνος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ κύριον καὶ ἰδιάζον σύνθημα τῆς προσπαθείας τὴν ὁποῖαν διεξάγουσιν αἱ «Ἀκτίνες» καὶ δὲν θὰ παραξενεύσῃ τοὺς ἀναγνώστας, ἐὰν ὁ πανηγυρισμὸς τῆς παρουσίας στῆλης ἀποτελῇ καὶ πάλιν μίαν προσπάθειαν καὶ μίαν συμβολὴν διὰ νὰ κατανοηθῇ ὁ λυτρωμὸς αὐτὸς μὲ τὴν καθολικὴν καὶ μόνην γνησίαν του ἔννοιαν.

★

Τριάμισυ χρόνια πόνου, τριάμισυ χρόνια κατὰ τὰ ὁποῖα θαρβαρότης κτηνώδης, ἀδικία πρωτοφανῶς γυμνῇ ἀπὸ κάθε ἐπιφασιν δικαιολογίας, ἐξέσπασε θηριώδης ἐπάνω εἰς ἓνα λαὸν τὸν ὁποῖον διὰ κάθε ἄλλο ἤμπορεῖτε ἴσως νὰ τὸν κατηγορήσετε, ὄχι ὅμως ὅτι ἐπροκάλεσε ὀπωσδήποτε τὰς τίγρεις πού τοῦ ἐπετέθησαν.

Τριάμισυ χρόνια πόνου καὶ σκοταδιοῦ! Τριάμισυ χρόνια φρίκης. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ χρόνια ἀγῶνος καὶ νικῶν καὶ ἐλπίδος. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ ἀγὼν καὶ αὐταὶ αἱ

νίκαι καὶ αὐτὴ ἡ ἐλπίς ἔκαμαν ὥστε νὰ μὴ ἔχη, ἀπὸ ἀπόψεως τῶν ἐξωτερικῶν προϋποθέσεων, ἡ μαῦρη αὐτὴ περίοδος τὸν χαρακτηριστὴρα δουλείας, ὅπως παραδείγματος χάριν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τῆς Τουρκοκρατίας οἱ τέσσαρες αἰῶνες ἦσαν αἰῶνες δουλείας. Τὰ τριάμισυ χρόνια πού μόλις ἐπεράσαμεν δὲν ἦσαν χρόνια δουλείας. Δὲν εἶναι δούλος ἐκεῖνος πού γυρίζει πέντε φορές τὴν ἡμέρα τὸ κουμπὶ τοῦ ραδιοφώνου διὰ νὰ παρακολουθῇ τὴν πρόοδον τοῦ θριάμβου πού εἶναι καὶ ἰδικὸς του θριάμβος. Ὑπῆρξαμεν ἀιχμάλωτοι κατὰ τὰ τριάμισυ χρόνια, φυλακισμένοι, τυραννημένοι, ἀλλὰ δούλοι δὲν ὑπῆρξαμεν.

Ἐνῶ ὅμως ἀπὸ ἀπόψεως ἐξωτερικῶν συνθηκῶν δὲν ὑπῆρξαμεν δούλοι, δὲν ἠμπορεῖ δυστυχῶς νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ζωὴν μας ὡς λαοῦ, ὡς κοινωνίας συμπτώματα τοιαῦτα πού εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς δουλείας. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ, εἰς μίαν εἰλικρινῆ αυτοκριτικὴν—καὶ δὲν εἶναι αὐτὴ ὁ καλύτερος τρόπος πανηγυρισμοῦ;— νὰ τὸ πῶμε καθαρά: Παρὰ τὴν λαμπρότητα τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως, ἐν τούτοις εἰς πολλὰ σημεῖα ἐζήσαμεν καὶ ἡμεῖς τὸ «δούλειον ἡμᾶρ».

Δὲν παρασυρόμεθα εἰς τὴν αυτοκριτικὴν αὐτὴν! Δὲν ξεχνᾶμε τὰς ἐκφάνσεις τῆς πίστεως. Δὲν μᾶς εἶναι ξένος ὁ παλμὸς τῆς θείας ζωῆς τὴν ὁποῖαν τὸ ἔθνος ἔδειξε κατὰ τὴν μαῦρην αὐτὴν περίοδον. Ἐμπρὸς μας εἶναι πάντοτε τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο φαινόμενον τῆς ψυχῆς τῆς γειμάτης ἀπὸ πνευματικὸν ἐξοπλισμὸν, τῆς γειμάτης ἀπὸ πίστιν. Τῆς ψυχῆς ἡ ὁποῖα ὄχι μόνον δὲν ἐδούλευσε, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐθριάμβευσε καὶ στεφανώνεται μὲ τὸν στέφανον τοῦ νικητοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ μιάσματος τῆς δουλείας. Παραπλεύρως πρὸς τὴν ὑπέροχον καὶ πολὺπλευρον μαχητικὴν πολεμικὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, παραλλήλως πρὸς τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ὁ πνευματικὸς ἀγὼν διεξήγετο νικηφόρος καὶ τὰ θαύματα τῆς πίστεως, ἡ ὁποῖα νικᾷ τὸν κόσμον, ἐσημειώνοντο τὸ ἓνα ἐπάνω εἰς τὸ

ἄλλο. Καί ὅταν γνωστοῦν (*) —καί πρέπει κάποτε νά γνωστοῦν— ἡ ἀνάμνησίς των θά ἀποτελή κεφάλαιον ἐθνικόν, ἀνεκτίμητον.

★

Αὐτός ὁ πνευματικός ἐξοπλισμός, αὐτή ἡ πίστις διετήρησε κατά τὰ τριάμισυ χρόνια αὐτά καί εἰς πείσμα τῶν βαρβαροτήτων, διετήρησε τήν ἐλευθερίαν μέσα εἰς τήν κοιτίδα τῆς ἐλευθερίας. Αὐτή ἡ πίστις ὑπῆρξεν ἡ ζωή μας κατά τήν μαύρην αὐτήν περίοδον. Αὐτή θά εἶναι ἡ ζωή μας καί κατά τήν περίοδον πού ἀρχίζει τώρα καί τήν ὁποῖαν ὅλοι εὐχόμεθα καί ἐλπίζομεν περίοδον λαμπρᾶν καί γεμάτην αἴγλην. Δέν ἐδουλώθημεν μόνον ἐξ αἰτίας πολεμικῶν καί πολιτικῶν γεγονότων. Δέν θά ἐλευθερωθῶμεν, δέν θά ζήσωμεν ἐλεύθεροι μόνον ἐξ αἰτίας πολεμικῶν καί πολιτικῶν γεγονότων. Τὸ πνεῦμα· ἐκεῖ εἶναι τὸ πεδῖον εἰς τὸ ὁποῖον συναντῶνται, εἰς ἀγῶνα

(*) Βλ. καί τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Β. Σταθάκη «Οἱ πιστοὶ μπροστά στίς ἐθνικές περιπέτειες» σέ προηγούμενες σελίδες τοῦ παρόντος τεύχους.

ἐξοντωτικόν, ἡ ἐλευθερία καί ἡ δουλεία. Καί τὸ ἔθνος κατά τὰ τριάμισυ χρόνια αὐτά ἔλαβεν εὐκαιρίαν νά δοκιμάσῃ τί ποιότητος καί τί ἀντοχῆς ἐφόδια προσέφευρεν ὁ ἀρνητικός πολιτισμός ὁ ὁποῖος μᾶς ὠδήγησεν εἰς τήν ἡγήτιδα τάξιν πού ἐκαμαρῶσαμεν εἰς τὸ διάστημα αὐτό. Καί πού ὀδηγεῖ ἡ πίστις, τήν ὁποῖαν εἶδαμεν θριαμβεύουσαν.

Τὸ ἔθνος ἐξέρχεται τώρα ἀπὸ μίαν δοκιμασίαν ἐφωδιασμένον μὲ πείραν πολυτιμῶν. Ἐδοκιμάσθη εἰς τὸ καμίνι τῆς δοκιμασίας αὐτῆς ὁ ὕλιστικός πολιτισμός, ἡ ἀντιχριστιανικὴ ἄρνησις ἡ, φωτισμένη τάχα, ἀποστασία ἀπὸ τήν πίστιν. Ἐδοκιμάσθη καί ἡ πίστις, ὅπου τήν συνήγησεν ὑπάρχουσαν ἡ δοκιμασία. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι φανερά. Φωνάζουν μόνον τῶν.

Καί ἡ φωνή των εἶναι ἡ φωνή πού θά ὀδηγήσῃ τὸ ἔθνος εἰς τὸν δρόμον του. Εἰς τὸν δρόμον πρὸς τήν πίστιν, ἐκείνην τήν πίστιν πού ξεκινᾶ ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶν καί καταλήγει εἰς τήν κατάκτησιν τῆς αἰωνιότητος. Εἰς τὸν δρόμον πρὸς τήν πνευματικὴν δημιουργίαν, εἰς τὸν δρόμον πρὸς τήν ὀλοκληρωμένην λύτρωσιν.

...Δηλαδή εἰς τὸν δρόμον πρὸς τήν εὐτυχίαν.

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΩΝ ΛΥΤΡΩΜΕΝΩΝ

Κι ἦτανε μαύρα τὰ πέλαγα καί τὰ βουνά ἀνταριασιμένα,
μαῦρος ὁ πόντος, χαμέν' ἡ στεριά, τὰ λιμάνια κλεισιμένα!
"Ὅλα τὰ σκέπαζε τότε ἡ νυχτιά καί τὸ μαῦρο σκοτάδι.
"Ἐ, πῶς ἐζήσαμε, Θεέ μου, οἱ φτωχοὶ μπρὸς τὸ στόμα τοῦ "Ἄδη;
Γύρω μᾶς κύκλωναν ταῦροι πολλοί, πεινασιμένα λιοντάρια,
ὄρνια ἀνθρωπόμορφα, σάρκες νά φᾶν, νά σπαράξουν κουφάρια.
Σκίζουσαν τὸ σῶμα μας, σκίζουσαν τίς σάρκες μας, πίνουν τὰ αἷματά!
Θεέ μου, ποιά κόλαση ξέβρασε πάνω μας τ' ἄγρια τῆς θρέματα;
Εἶν' ἡ ζωή μας σάν κίτρινο πιὰ ἐτοιμοθάνατο φύλλο,
μόνη, γυμνή, σὰ στήν ἄκρη ἐνὸς θράχου ἀνεμιόδαρτο ξύλο.
Πᾶν οἱ χαρές μας, τὸ γέλιο μας ἔσβυσε κι ἡ δύναμή μας,
σκέλεθρο τῶκαμε ἢ πείνα, ὁ καῖμὸς, ὁ δαρμὸς, τὸ κορμί μας.
Λίγο ψωμί, κι ἂν τὸ βροῦμε, τὸ τρώμε βρεγμένο σὸ δάκρυ,
σάν τὸ σκυλί μᾶς κυττοῦν καί περνοῦν, πού φοφᾶ σὲ μιὰ ἄκρη.

Μὰ ἔφτασε κάποτε ὡς τ' ἅγιο θρονί σου, Πατέρα, ἡ κραυγή μας,
 κι ἔσκυφες πᾶν' ἀπ' τὰ σύννεφα ἐδῶ στήν πολύπαθη γῆ μας.
 Ἐσκυφες πᾶν' ἀπ' τὰ οὐράνια νά ἰδῆς τήν Ἑλλάδα μας, Θεέ μου!
 Μάτι ὀργισμένο καρφώνεις μεμιάς στοὺς ὀχτροὺς μας καὶ τρέμουν.
 Φεύγουν καὶ χάνονται. Πάνω τους ἔπεσε φόβος καὶ τρόμος.
 Σκότος καὶ γλύστρημα κι ὀλεθρος γίνηκε μπρῶς τους ὁ δρόμος.
 Φεύγουν καὶ πύρινος τρέχει ἔσπίσω τους ἀρχάγγελός σου,
 ἀπ' τὴν ὀργή Σου ποιοὶ τάχα Ἐωσφόροι μποροῦν νά τοὺς σώσουν;
 Φεύγουν καὶ φεύγουν: Χρυσάκτινη πίσω τους λάμπει πιά ἡ Μέρα,
 κι ἡ Λευτεριά, γαλανόλευκη, ὀλόφωτη, ἀπλώνεται ὡς πέρα!

Πῶς λουλουδιζοῦν Ἑλλάδα μου οἱ κάμποι σου, ἀνθίζουν τὰ βράχια!
 Κρίνα γεμίζουν καὶ ρόδα ὡς κι αὐτὰ τὰ ξερὰ καταράχια!
 Ἦχος ἀπόκοσμος στέλνουν τὰ πέλαγα, στέλνουν τὰ δάση,
 μῦρο, τραγοῦδι, ὕμολόγημα ὑψώνεται ἀπ' ἕλη τὴν πλάση.
 Εὐλογημέν' ἡ στιγμή! ἄς τὴ δοξάσουν ἀμέτρητα στόματα Ἑλλήνων.
 Δόξα ἐν ὑψίστοις! Τὸν ὕμνο οἱ ψυχές ἄς προσφέρουν, σ' Ἐκεῖνον!
 Δόξα ἐν ὑψίστοις! Χαρὰ στὶς καρδιές, πανηγῦρι στήν κτίση.
 Δόξα ἐν ὑψίστοις! σὰν ἦχος βροντῆς τὸν αἰθέρα ἄς δονήσῃ.

Δοξολογήστε μαζί μας τὸν Κύριον ἦλιοι κι ἀστέρια,
 δοξολογήστε τον, ἄχραντα ἑσεῖς τῆς Ἐδέμ περιστέρια.
 Ψάλετε ὠδές, χερουβαίμ, σεραφείμ, στὸν Ἐλευθερωτὴ μας,
 ὕμνους καινούργιους ἀρχάγγελοι κι ἄγγελοι στὸ Λυτρωτὴ μας.
 Ἦρωες ποὺ κοίτεστε σ' ἔριμα θουνά, σὲ γκρεμούς, σὲ λαγκαθία,
 πνεύματα ἁγνά μέσ' τῆς δόξας τὸ φῶς ποὺ νικά τὰ σκοτάδια
 λάτε κι ἑσεῖς, λυτρωμένοι ἀδελφοί, στήν ἐλεύθερη γῆ μας,
 σμιζτε τὸν ὕμνο σας, ἅγιες ψυχές, στὴ νικήτρα κραυγή μας.
 Σμιζτε τὸν ὕμνο, μεγάλοι νεκροί, τιμημένα παιδιὰ μας,
 στ' ἅγια σας κόκκαλα βλάστησε πάλι ξανά ἡ Λευτεριά μας.
 Κι ὄλα, καὶ πλάσματα, κι ἄψυχα κι ἔμψυχα κι ἦρωες κι ἀνθρώποι,
 λόγγοι, ραχοῦλες, βρυσσοῦλες, δεντρά, ματοποτότιστοι τόποι,
 νέοι καὶ νέες, λυτρωμένοι λαός, καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι,
 ὕμνο στὸν Ἰψιστο, πᾶσα πνοή, γιὰ τὴ λύτρωση ἄς ψάλῃ!
 Μὲ τὴν ἀνίκητη χάρη Του ἡ Ἑλλάδα μας πάλι ἐδοξάσθη.
 Δόξα σοι Κύριε! Δόξα σοι Ἄγιε! Δόξα σοι Πλάστη!

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

«**ΑΚΤΙΝΕΣ**». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκλήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατριδῆς, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρ. 50. Ἐτησίᾳ συνδρομή, ἐσωτερικοῦ δρχ. 500, ἐξωτερικοῦ δολ. 15. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύσῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντόπων ἐν γένει καὶ ἐβλικοκρησῖαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ὀκτώβριος 1988

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ

Είναι ένα σύγχρονο βοήθημα για τούς γονείς, εκπαιδευτικούς, οδηγητάς τῆς νεότητος καὶ τούς ἰδίους τούς ἐφήβους μας.

Τὸ ἔργο περιλαμβάνει σὲ τρίτη ἔκδοσι ἐκσυγχρονισμένη τὶς μελέτες:

ΤΟΜΟΣ Α΄.

1. Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
2. Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
3. Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
4. ΤΑ ΔΙΣΘΗΜΑΤΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄.

1. Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ
2. Η ΥΓΕΙΑ, Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ
3. Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ
4. Ο ΕΦΗΒΟΣ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Στὴν ἐποχὴ μας οἱ ἀπαιτήσεις γιὰ τὴν ὀρθὴν ἐπίλυσι τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων τῆς νεολαίας μας ἀνξάνουν συνεχῶς καὶ καθίσταται ἀναγκαία ἡ σπουδὴ γιὰ μίαν οὐσιαστικὴν καὶ ἀληθινὴν βοήθεια.

Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη ζητεῖ νὰ καλύψῃ τὸ ἀνωτέρω δίτομον ἔργο.

Πωλοῦνται σὲ ὅλα τὰ Βιβλιοπωλεῖα τοῦ Κέντρου καὶ τῶν Ἐπαρχιῶν. Κεντρικὴ διάθεσις τόμων καὶ παραγγελίες:

Γραφεῖα Περιοδικοῦ «Ἀκτίνες», Καρύτση 14

105 61 Ἀθῆναι — Τηλ. 3235023

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Υ Π Ο

Α Ρ. Α. Α Σ Π Ι Ω Τ Η

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

Περιλαμβάνει σε 6' έκδοση τις μελέτες:

- 1) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
- 2) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ
- 3) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Πωλείται σε όλα τα βιβλιοπωλεία του Κέντρου και των Έπαρχιών.
Κεντρική διάθεση των τόμων και παραγγελία: Γραφεία Περιοδικού
«Ακτίνες», Καρύτση 14 — 105 61 Αθήναι, — τηλ. 32 35 023.
